

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ

ՕՐԵՆՍԳԻՐՔ

ՄԱՍ ԱՌԱՋԻՆ. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԴՐՈՒՅԹՆԵՐ

*ԲԱԺԻՆ 1. ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ
ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՔՐԵԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹԸ*

ԳԼՈՒԽ 1. ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Հոդված 1. Քրեական դատավարությունը կարգավորող օրենսդրությունը

Հայաստանի Հանրապետության տարածքում քրեական դատավարությունը կարգավորվում է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությամբ, Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերով, սույն օրենսգրքով, ինչպես նաև դրանց համապատասխան ընդունված այլ օրենսգրքերով և օրենքներով:

Հոդված 2. Քրեական դատավարության օրենսգրքի նպատակը

Սույն օրենսգրքի նպատակն է անձի իրավունքների և ազատությունների երաշխավորման վրա հիմնված՝ ենթադրյալ հանցանքների վերաբերյալ վարույթի իրականացման արդյունավետ կարգի սահմանումը:

Օրենսգրքը Խնդիրներ պիտի ունենա թե ոչ:

Հոդված 3. Քրեական դատավարության օրենսգրքի գործողությունը տարածության վրա

1. Հայաստանի Հանրապետության տարածքում, անկախ հանցանքի կատարման վայրից, քրեական վարույթն իրականացվում է սույն օրենսգրքի դրույթներին համապատասխան, եթե Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերով այլ բան նախատեսված չէ:

2. Հայաստանի Հանրապետության սահմաններից դուրս՝ Հայաստանի Հանրապետության դրոշի տակ օրինական կարգով գտնվող կամ Հայաստանի Հանրապետության տարբերանշանը կրող, Հայաստանի Հանրապետության օդանավակայանում կամ նավահանգստում գրանցված օդային, ծովային կամ գետային նավի վրա կատարված ենթադրյալ հանցանքների վերաբերյալ վարույթն իրականացվում է սույն օրենսգրքի նորմերով:

3. Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերով նախատեսված դեպքերում սույն օրենսգրքի դրույթները կիրառվում են նաև օտարերկրյա պետությունների տարածքում:

4. Միջազգային դատարանի, օտարերկրյա պետության դատարանի կամ քրեական հետապնդման մարմնի միջնորդությամբ առանձին ապացուցողական գործողություններ կատարելիս կարող է կիրառվել օտարերկրյա պետության քրեադատավարական օրենսդրությունը, եթե դա նախատեսված է Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրով:

Հոդված 4. Քրեական դատավարության օրենսգրքի գործողությունը ժամանակի մեջ

1. Քրեական վարույթի ընթացքում կիրառվում է սույն օրենսգրքի այն դրույթը, որը գործում է համապատասխան դատավարական գործողության կատարման կամ որոշման կայացման ժամանակ:

2. Ապացույցի թույլատրելիությունը որոշվում է այն ձեռք բերելու պահին գործող օրենքով:/Եթե **դատական ակտի կայացման պահին գործողն ավելի բարենպաստ է , ապա պետք գործի դատական ակտի կայացման պահին գործող օրենքը:**

3. Սույն օրենսգրքի դրույթները հետադարձ ուժ չունեն, եթե այլ բան նախատեսված չէ օրենքով:

Հոդված 5. Քրեական դատավարության օրենսգրքի կիրառման առանձնահատկություններն ըստ անձանց շրջանակի

Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերով դիվանագիտական արտոնություններից և անձեռնմխելիությունից օգտվող, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերին կամ սույն օրենսգրքին համապատասխան՝ Հայաստանի Հանրապետության տարածքում քրեական իրավագործությունից ազատված այլ անձանց նկատմամբ սույն օրենսգրքի կիրառման առանձնահատկությունները սահմանվում են Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերով, սույն օրենսգրքով և դրանց համապատասխան ընդունված այլ օրենքներով:

Հոդված 6. Սույն օրենսգրքում օգտագործվող հիմնական հասկացությունները/Հոդվածում բացակայում է վկայի հասկացությունը /

Սույն օրենսգրքում օգտագործվող ներքոհիշյալ հասկացություններն ունեն հետևյալ նշանակությունը՝

1) քրեական վարույթ՝ առերևույթ հանցագործության մասին պատշաճ/**սահմանված** / ձևով տեղեկանալու պահից սույն օրենսգրքով սահմանված պետական մարմինների և պաշտոնատար անձանց կողմից իրենց իրավասության սահմաններում իրականացվող ընթացակարգ, որը դրսևորվում է վարույթային գործողությունների կատարմամբ և դատավարական ակտերի ընդունմամբ.

2) վարույթի նյութեր՝ քրեական վարույթը նախաձեռնելուց ի վեր պատշաճ կարգով հավաքված ու ստացված փաստաթղթերի և այլ նյութերի համարակալված ամբողջություն.

3) քրեական գործ՝ քրեական վարույթի ընթացքում պատշաճ կարգով հավաքված ու ստացված փաստաթղթերի և այլ նյութերի համարակալված ու կարված ամբողջություն, որը կազմվում է քրեական վարույթը դատարան փոխանցելու նպատակով.

4) մինչդաստական վարույթ՝ վարույթի հանրային մասնակիցների կողմից իրենց իրավասության սահմաններում իրականացվող ընթացակարգ.

5) նախաքննություն՝ քննիչի կողմից իր իրավասության սահմաններում ենթադրյալ հանցանքի փաստի կապակցությամբ իրականացվող գործունեություն.

6) հետաքննություն՝ հետաքննության մարմնի կողմից նախաքննության ընթացքում իրականացվող և դրան օժանդակող գործունեություն, որը ներառում է գաղտնի քննչական գործողությունների և օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների կատարումը.

7) դատական վարույթ՝ դատարանի կողմից իր իրավասության սահմաններում իրականացվող ընթացակարգ.

8) դատաքննություն՝ առաջին ատյանի դատարանում մեղադրանքի քննության, իսկ վերադաս դատարանում՝ դրա արդյունքում կայացված եզրափակիչ դատական ակտի իրավաչափության ստուգման կապակցությամբ իրականացվող գործունեություն.

9) վարույթին ներգրավված անձ՝ դատավորը, դատախազը, քննիչը, քննչական մարմնի ղեկավարը, հետաքննության մարմնի պետը, հետաքննիչը, ձերբակալված անձը, մեղադրյալը, նրա օրինական ներկայացուցիչը, պաշտպանը, տուժողը, նրա օրինական և լիազոր ներկայացուցիչը, գույքային պատասխանողը, նրա օրինական և լիազոր ներկայացուցիչը, վկան, նրա օրինական ներկայացուցիչը և փաստաբանը, փորձագետը, թարգմանիչը, ընթերական, դատական նիստի քարտուղարը.

10) դատարան՝ քրեական վարույթի ընթացքում դատական իշխանություն իրականացնող պետական մարմին.

11) դատավոր՝ քրեական վարույթի ընթացքում դատական իշխանություն իրականացնող պետական պաշտոնատար անձ.

12) վարույթի հանրային մասնակից՝ դատախազը, քննիչը, քննչական մարմնի ղեկավարը, հետաքննության մարմնի պետը, հետաքննիչը.

13) վարույթի մասնավոր մասնակից՝ մեղադրյալը, նրա օրինական ներկայացուցիչը, պաշտպանը, տուժողը, գույքային պատասխանողը, տուժողի և գույքային պատասխանողի օրինական ներկայացուցիչը և լիազոր ներկայացուցիչը.

14) վարույթին օժանդակող անձ՝ վկան, նրա օրինական ներկայացուցիչը և փաստաբանը, փորձագետը, թարգմանիչը, ընթերական, դատական նիստի քարտուղարը.

15) կողմեր՝ դատական վարույթում հակադիր շահեր ներկայացնող մասնակիցներ.

16) մեղադրանքի կողմ՝ դատական վարույթին մասնակցող դատախազը, քննիչը, տուժողը, նրա օրինական ներկայացուցիչը և լիազոր ներկայացուցիչը.

17) պաշտպանության կողմ՝ դատական վարույթին մասնակցող մեղադրյալը, նրա օրինական ներկայացուցիչը, պաշտպանը, գույքային պատասխանողը, նրա օրինական և լիազոր ներկայացուցիչը.

18) դատախազ՝ պետական պաշտոնատար անձ, ով քրեական վարույթի ընթացքում պետության անունից իրականացնում է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությամբ իրեն վերապահված լիազորությունները.

19) քննիչ՝ պետական պաշտոնատար անձ, ով իր իրավասության սահմաններում քրեական վարույթի ընթացքում իրականացնում է նախաքննություն.

20) քննչական մարմնի ղեկավար՝ քննչական ծառայության, գլխավոր վարչության, վարչության, բաժնի կամ բաժանմունքի պետ կամ նրա տեղակալ, ով իր իրավասության սահմաններում կազմակերպում է նախաքննությունը և ապահովում է դրա արդյունավետությունը.

21) հետաքննության մարմին՝ «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով նախատեսված պետական մարմնի համակարգում գործող և օպերատիվ-հետախուզական գործառույթներ իրականացնող ստորաբաժանման ղեկավար (հետաքննության մարմնի պետ) և աշխատակիցներ (հետաքննիչներ), ովքեր նախաքննության շրջանակներում իրավասու են կատարելու գաղտնի քննչական գործողություններ և օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներ.

22) մեղադրյալ՝ անձ, ում նկատմամբ հարուցվել է քրեական հետապնդում, և միաժամանակ, ում նկատմամբ առկա չէ օրինական ուժի մեջ մտած քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին որոշում կամ մեղադրական կամ արդարացման դատավճիռ.

23) արդարացված մեղադրյալ՝ մեղադրյալ, ում նկատմամբ առկա է օրինական ուժի մեջ չմտած արդարացման վերդիկտ.

24) դատապարտված մեղադրյալ՝ մեղադրյալ, ում նկատմամբ առկա է օրինական ուժի մեջ չմտած մեղադրական վերդիկտ.

25) պաշտպան՝ փաստաբան, ով քրեական վարույթի ընթացքում ստանձնել և իրականացնում է ձերբակալված անձի կամ մեղադրյալի պաշտպանությունը.

26) տուժող՝ ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձ, ում վերաբերյալ բավարար հիմքեր կան ենթադրելու, որ ենթադրյալ հանցագործությամբ նրան պատճառվել է վնաս կամ կարող էր պատճառվել՝ ենթադրյալ հանցանքն ավարտին հասցնելու դեպքում.

27) գույքային պատասխանող՝ ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձ, ով օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով կարող է գույքային պատասխանատվություն կրել ենթադրյալ հանցանքով պատճառած վնասի համար.

28) հանրային մեղադրող՝ հանրային մեղադրանքի կարգով իրականացվող վարույթում առաջին աստիճանի դատարանում պետության անունից մեղադրանքը պաշտպանող դատախազ.

29) մասնավոր մեղադրող՝ մասնավոր մեղադրանքի կարգով իրականացվող վարույթում առաջին աստիճանի դատարանում իր անունից մեղադրանքը ներկայացնող տուժող.

30) օրինական ներկայացուցիչ՝ անչափահաս կամ անգործունակ մեղադրյալի, տուժողի կամ վկայի ծնողը, որդեգրողը, խնամակալը կամ հոգաբարձուն, իր իրավասության սահմաններում՝ խնամակալության և հոգաբարձության մարմնի աշխատակիցը, ինչպես նաև տուժող կամ գույքային պատասխանող իրավաբանական անձի ղեկավարը.

31) լիազոր ներկայացուցիչ՝ փաստաբան, որին տուժողը կամ գույքային պատասխանողը պատշաճ լիազորել է վարույթի ընթացքում ներկայացնելու նրա իրավաչափ շահերը, ինչպես նաև իրավաբանական անձ հանդիսացող տուժողի կամ գույքային պատասխանողի պատշաճ լիազորված աշխատակիցը.

32) վարութային ակտ՝ քրեական վարույթի ընթացքում դատարանի կամ վարույթի հանրային մասնակցի՝ ի պաշտոնե կատարած գործողություն, դրսևորած անգործություն կամ կայացրած դատավարական ակտ.

33) դատավարական ակտ՝ դատական ակտ կամ վարույթի հանրային մասնակցի կայացրած որոշում.

34) դատական ակտ՝ դատարանի կայացրած որոշում կամ դատավճիռ.

35) եզրափակիչ դատավարական ակտ՝ տվյալ վարույթի ընթացքն ավարտող դատավարական ակտ, ներառյալ՝ եզրափակիչ դատական ակտը.

36) եզրափակիչ դատական ակտ՝ տվյալ դատարանում վարույթի ընթացքն ավարտող դատական ակտ.

37) վարութային գործողություն՝ տվյալ վարույթի շրջանակներում իրավասու դատարանի կամ վարույթի հանրային մասնակցի կողմից ի պաշտոնե կատարվող գործողություն.

38) ապացուցողական գործողություն՝ քննիչի կամ դատարանի կողմից, ինչպես նաև հետաքննության մարմնի (քննիչի հանձնարարությամբ) կամ փորձագետի (քննիչի կամ դատարանի հանձնարարությամբ) կողմից կատարվող՝ սույն օրենսգրքով նախատեսված վարութային գործողություն, որի արդյունքում ակնկալվում է ձեռք բերել ապացույց.

39) ապացույց՝ փաստի վերաբերյալ օրենքով սահմանված կարգով ստացված տվյալ, որի հիման վրա քննիչը, դատախազը, դատարանը պարզում են ապացուցման ենթակա հանգամանքների առկայությունը կամ բացակայությունը, ինչպես նաև վարույթի համար նշանակություն ունեցող այլ հանգամանքներ.

40) օպերատիվ-հետախուզական միջոցառում՝ «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով սահմանված օպերատիվ-հետախուզական միջոցառում, որի իրականացման համար դատարանի որոշում չի պահանջվում.

41) քրեական հետապնդման հարուցում՝ դատախազի կողմից անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշում կայացնելը կամ ենթադրյալ տուժողի կողմից դատարան քրեական հայց ներկայացնելը.

42) մեղադրանք՝ որոշակի անձի կողմից ենթադրյալ հանցանք կատարելու

մասին վարկած, որն ունի փաստական և իրավական հիմնավորում.

43) ռեաբիլիտացիա՝ Հայաստանի Հանրապետության անունից ի շահ արդարացվածի Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությանը համապատասխան կատարվող հատուցում, ինչպես նաև նրա իրավունքների վերականգնում.

44) ձերբակալում՝ առանց դատարանի որոշման՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 16-րդ հոդվածով սահմանված անձի ազատության իրավունքի սահմանափակումը.

45) արձանագրություն՝ վարույթի հանրային մասնակցի կամ դատական նիստի քարտուղարի կողմից կազմվող փաստաթուղթ, որը հավաստում է որոշակի գործողությունների կատարումը կամ այլ փաստեր.

46) միջնորդություն՝ վարույթի մասնակցի կամ այլ անձի խնդրանքը՝ ուղղված վարույթն իրականացնող մարմնին.

47) բացարկ՝ վարույթի մասնակցի գրավոր միջնորդությունը՝ դատավորին, վարույթի հանրային մասնակցին, փորձագետին, թարգմանչին, ընթերակային կամ դատական նիստի քարտուղարին վարույթին մասնակցելուց ազատելու վերաբերյալ.

48) բողոք՝ վարութային ակտի վերաբերյալ գրավոր (թղթային կրիչով՝ ձեռագիր ստորագրությամբ, կամ էլեկտրոնային կրիչով՝ էլեկտրոնային ստորագրությամբ) անհամաձայնություն.

49) հանձնարարություն՝ դատախազի կողմից քննիչին, քննչական մարմնի ղեկավարին, քննչական մարմնի ղեկավարի կողմից քննիչին կամ քննիչի կողմից հետաքննության մարմնին՝ իրենց իրավասության սահմաններում տրվող գրավոր հրահանգ՝ պարզելու որոշակի հանգամանքներ, կատարելու որոշակի գործողություններ, կայացնելու որոշումներ կամ ձեռնպահ մնալու որևէ գործողություն կատարելուց կամ որոշում կայացնելուց.

50) առարկություն՝ վարույթի հանրային մասնակցի հանձնարարությունների կամ վարութային ակտերի վերաբերյալ վարույթի մեկ այլ հանրային մասնակցի իրավասու անձին ներկայացված գրավոր (թղթային կրիչով՝ ձեռագիր ստորագրությամբ) անհամաձայնություն.

51) ցուցմունք՝ մեղադրյալի, վկայի կամ տուժողի կողմից հարցաքննության,

առերեսման կամ տեղում ցուցմունքների ստուգման, փորձագետի հարցաքննության ընթացքում գրավոր կամ բանավոր ձևով հաղորդված և պատշաճ ձևով արձանագրված տվյալներ.

52) բացատրություն՝ դատական վարույթի ընթացքում բանավոր կամ գրավոր պնդում, որը կատարում է վարույթի մասնակիցը կամ այլ անձ՝ իր դիրքորոշումը ներկայացնելու կամ հիմնավորելու համար.

53) ազգականներ՝ ազգակցական կապի մեջ գտնվող և մինչև նախապապը կամ նախատատն ընդհանուր նախնիներ ունեցող անձինք: Սույն օրենքի իմաստով, անձի հետ ազգակցական կապի 1-ին աստիճանի մեջ են գտնվում անձի զավակները, ծնողները, քույրերը և եղբայրները: Անձի հետ ազգակցական կապի մինչև 2-րդ աստիճանի մեջ են գտնվում ազգակցական կապի 1-ին աստիճանի մեջ գտնվող անձինք, ինչպես նաև վերջիններիս հետ ազգակցական կապի 1-ին աստիճանի մեջ գտնվող անձինք: Անձի հետ ազգակցական կապի մինչև 3-րդ աստիճանի մեջ են գտնվում ազգակցական կապի մինչև 2-րդ աստիճանի մեջ գտնվող անձինք, ինչպես նաև վերջիններիս հետ ազգակցական կապի 1-ին աստիճանի մեջ գտնվող անձինք.

54) մերձավոր ազգական՝ ծնողը, զավակը, որդեգրողը, որդեգրվածը, հարազատ կամ ոչ հարազատ (համահայր կամ համամայր) եղբայրը կամ քույրը, պապը, տատը, թոռը, ամուսնու ծնողը կամ զավակի ամուսինը.

55) բնակարան՝ շենք կամ շինություն, որը մշտապես կամ ժամանակավորապես օգտագործվում է որոշակի անձի կամ անձանց բնակության համար, այդ թվում՝ սեփական կամ վարձակալած բնակարանը, այգետնակը, հյուրանոցային համարը, նավախցիկը, գնացքի ճամփորդախցիկը, համապատասխանաբար նրանց անմիջական հարող մասնավոր տարածքները, ինչպես նաև դրանց այլ բաղկացուցիչ մասերը, որոնք օգտագործվում են հանգստի, գույք պահելու, ինչպես նաև որոշակի անձի կամ անձանց այլ պահանջմունքները բավարարելու համար: «Բնակարան» հասկացությունն իր մեջ ընդգրկում է նաև մասնավոր տրանսպորտային միջոցը, ինչպես նաև արվեստանոցը, ծառայողական աշխատասենյակը և ավտոմեքենան.

56) բանկային և հարակից գաղտնիք՝ օրենքով սահմանված իմաստով բանկային գաղտնիքը, ապահովագրական գաղտնիքը, արժեթղթերի շուկայի ոլորտի

ծառայողական գաղտնիքը, կենսաթոշակային գաղտնիքը, ինչպես նաև վարկային տեղեկատվությունը և վարկային պատմությունը.

57) դեպքի վայր՝ սահմանափակ տարածք, որտեղ հանցագործության մասին հաղորդմամբ կամ բավարար ապացույցներով համոզիչ հիմնավորվում է, որ կատարվել է հանցանքը, և միաժամանակ կարող են առկա լինել հանցագործության հետքեր ու հետևանքներ:

/Հոդվածում բացակայում է վկայի հասկացությունը /

ԳԼՈՒԽ 2. ՔՐԵԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹԻ ԻՐԱԿԱՆԱՑՄԱՆ ՀԻՄՈՒՆՔՆԵՐԸ

Հոդված 7. Քրեական վարույթն իրականացնող մարմինները

Քրեական վարույթն իրականացնող մարմիններն են՝

1) քննիչը՝ վարույթը նախաձեռնելու պահից մինչև մեղադրական եզրակացությունը, մեղադրական ակտը կամ քրեական վարույթը կարճելու մասին որոշումը հսկող դատախազին հանձնելը.

2) հսկող դատախազը՝ մեղադրական եզրակացությունը, մեղադրական ակտը կամ քրեական վարույթը կարճելու մասին որոշումը քննիչից ստանալու պահից մինչև մեղադրական եզրակացությունը կամ մեղադրական ակտը դատարանին հանձնելը, քրեական վարույթը կարճելու մասին քննիչի որոշումը հաստատելը կամ քրեական գործը նախաքննության մարմնին վերադարձնելը.

3) դատարանը՝ մեղադրական եզրակացությունը կամ մեղադրական ակտը դատախազից ստանալու պահից մինչև քրեական վարույթի ավարտը, ինչպես նաև դատական երաշխիքների վարույթներով:

Հոդված 8. Քրեական վարույթի նյութերը և քրեական գործը

1. Քրեական վարույթի ընթացքում կատարվող բոլոր վարույթային գործողությունների ընթացքի ու արդյունքների և ընդունվող բոլոր դատավարական ակտերի ամրագրումը պարտադիր է:

2. Ամրագրումը կատարվում է համակարգչային եղանակով, իսկ դրա անհնարինության դեպքում՝ ձեռագիր պատրաստված արձանագրությամբ, որը

կազմվում է վարութային գործողության ընթացքում կամ դրա ավարտից անմիջապես հետո: Դատական վարույթում ամրագրումը կարող է կատարվել նաև ձայնագրման եղանակով:

3. Վարույթի նյութերին կցվող յուրաքանչյուր փաստաթուղթ անմիջապես համարակալվում է ըստ էջերի՝ դրանց կցման ժամանակագրական կարգով:

4. Նախաքննության ավարտին վարույթի նյութերը համակցվում են քրեական գործի տեսքով՝ բաղկացած մեկ կամ մի քանի հատորներից, որոնցից յուրաքանչյուրում պարունակվում է տվյալ հատորում առկա նյութերի ցանկը:

5. Այն առարկաները և փաստաթղթերը, որոնք իրենց բնույթով կամ մեծածավալության պատճառով չեն կարող պահվել քրեական գործում, պահվում են գործից առանձին՝ որպես դրա բաղկացուցիչ մաս: Քրեական գործից առանձին պահվող առարկաների և փաստաթղթերի ցանկը կցվում է քրեական գործին:

6. Վարույթի նյութերի կամ քրեական գործի կորստի դեպքում համապատասխանաբար դատախազը կամ դատարանը որոշում են կայացնում դրանք վերականգնելու մասին և միջոցներ են ձեռնարկում վարույթի պատշաճ ընթացքն ապահովելու ուղղությամբ: Վարույթի նյութերը կամ քրեական գործը վերականգնվում են գոյություն ունեցող փաստաթղթերից պատճեններ հանելով կամ անհրաժեշտ վարութային գործողությունները կրկին իրականացնելով:**Վկայի ցուցմունքի դեպքում պետք հատուկ կարգավորում/**

Հոդված 9. Դատավարական ակտի հատկանիշները և պարտադիրությունը

1. Քրեական վարույթի ընթացքում ընդունվող յուրաքանչյուր դատավարական ակտ պետք է լինի օրինական և հիմնավոր:

2. Դատավարական ակտն օրինական է, եթե այն կայացվել է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության, Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերի, սույն օրենսգրքի և այն օրենքների պահանջների պահպանմամբ, որոնք կիրառվում են տվյալ վարույթն իրականացնելիս:

3. Դատավարական ակտը հիմնավոր է, եթե այն իր բնույթին և առաջացնող հետևանքներին համապատասխան չափով օբյեկտիվորեն համոզիչ է իր հասցեատերերի համար:

4. Դատավարական ակտերի օրինականությունը և հիմնավորվածությունը կարող են որոշվել միայն պատշաճ իրավական ընթացակարգի շրջանակներում դրանց ստուգման արդյունքում:

5. Յուրաքանչյուր դատավարական ակտում նշվում է այն կազմելու ժամանակը և վայրը, կազմող անձի անունը, ազգանունը և պաշտոնը, վարույթի համարը: Դատավարական ակտը հաստատվում է իրավասու անձի ստորագրությամբ, իսկ եզրափակիչ դատավարական ակտը՝ նաև համապատասխան կնիքով:

6. Սույն օրենսգրքով նախատեսված դեպքերում առանձին դատավարական ակտերին կարող են ներկայացվել լրացուցիչ պահանջներ:

7. Դատարանի և վարույթի հանրային մասնակցի կողմից իր իրավասության սահմաններում կայացված դատավարական ակտերը ենթակա են պարտադիր կատարման բոլոր պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների, պաշտոնատար անձանց, ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց, այլ կազմակերպությունների կողմից:

Հոդված 10. Քրեական վարույթների միացումը և անջատումը

1. Քննիչի կամ դատարանի կողմից մեկ վարույթում կարող են միացվել՝

1) նույն անձի կողմից մեկից ավելի ենթադրյալ հանցանքներ կատարելու վերաբերյալ վարույթները.

2) մեկից ավելի անձանց կողմից նույն կամ մեկից ավելի ենթադրյալ հանցանքներ կատարելու վերաբերյալ վարույթները.

3) միմյանց հետ փոխկապակցված մեկից ավելի ենթադրյալ հանցանքների վերաբերյալ վարույթները՝ արդարադատության շահից ելնելով:

2. Մեկից ավելի անձանց կողմից մեկ կամ ավելի ենթադրյալ հանցանքներ կատարելու կապակցությամբ իրականացվող վարույթից կարող է անջատվել նոր վարույթ, եթե դա թելադրված է արդարադատության շահի պաշտպանության անհրաժեշտությամբ և չի կարող բացասաբար անդրադառնալ վարույթի արդարացիության վրա:

3. Քրեական վարույթները միացնելու կամ անջատելու մասին կայացվում է որոշում, որում նշվում են քրեական վարույթ նախաձեռնելու առիթը, ենթադրյալ հանցանքի փաստական հանգամանքները, հայտնի լինելու դեպքում՝ քրեորեն հետապնդելի արարքը կատարելու մեջ մեղադրվող անձի (անձանց) տվյալները, տեղեկություններ միացված կամ անջատված վարույթը ստանձնող մարմնի կամ պաշտոնատար անձի վերաբերյալ, ինչպես նաև անջատված վարույթին տրվող համարը:

4. Որոշմանը բնօրինակով կամ պատճենով կցվում են վարույթի վերաբերելի նյութերը, ինչպես նաև վարույթի բոլոր նյութերի ցանկը:

5. Քրեական վարույթի միացման կամ անջատման մասին որոշման պատճենը ուղարկվում է վարույթի մասնավոր մասնակիցներին, իսկ մինչդատական վարույթի ընթացքում՝ նաև անհապաղ ուղարկվում է հսկող դատախազին:

Հոդված 11. Քրեական հետապնդում իրականացնելու ձևերը

1. Քրեական վարույթի շրջանակներում քրեական հետապնդումն իրականացվում է հանրային կամ մասնավոր կարգով՝ հանցանքի բնույթից և ծանրության աստիճանից ելնելով:

2. Սույն օրենսգրքի 446-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հանցանքների վերաբերյալ վարույթներով քրեական հետապնդումն իրականացվում է մասնավոր կարգով, իսկ մյուս բոլոր հանցանքների վերաբերյալ վարույթներով քրեական հետապնդումն իրականացվում է հանրային կարգով:

3. Եթե նույն անձին վերագրվող արարքների մի մասը ենթակա է քրեական հետապնդման հանրային կարգով, իսկ մյուս մասը՝ մասնավոր կարգով, ապա քրեական հետապնդումն իրականացվում է հանրային կարգով:

Հոդված 12. Քրեական հետապնդումը բացառող հանգամանքները

1. Քրեական հետապնդում չպետք է հարուցվի, իսկ հարուցված քրեական հետապնդումը ենթակա է դադարեցման, եթե՝

1) ապացուցվել է մեղադրյալի կողմից իրեն մեղսագրվող արարքը չկատարելը.

2) մեղադրյալի կատարած արարքը քրեական օրենքով համարվում է իրավաչափ.

3) առկա է անձին մեղսագրվող արարքի կապակցությամբ օրինական ուժի մեջ մտած դատավճիռ կամ այլ դատական ակտ, որը հաստատում է քրեական հետապնդման անհնարինությունը.

4) առկա է անձին մեղսագրվող արարքի կապակցությամբ քրեական հետապնդում չհարուցելու կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին դատախազի չվերացված որոշում.

5) անցել են անձին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու վաղեմության ժամկետները.

6) անձն արարքը կատարելու պահին չի հասել քրեական պատասխանատվության ենթարկելու՝ օրենքով նախատեսված տարիքին.

7) անձն արարքը կատարել է անմեղսունակության վիճակում և դադարել է հասարակության համար վտանգավոր լինելուց.

8) անձը մահացել է, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ քրեական վարույթն անհրաժեշտ է շարունակել մահացածի իրավունքների վերականգնման համար կամ այլ անձանց նկատմամբ նոր հանգամանքների հիմքով վարույթը վերսկսելու համար.

9) անձը կամովին հրաժարվել է հանցանքը մինչև վերջ հասցնելուց, եթե նրա փաստորեն կատարած արարքն այլ հանցանքի հատկանիշներ չի պարունակում.

10) անձը Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքի ընդհանուր կամ հատուկ մասի դրույթների ուժով ենթակա է ազատման քրեական պատասխանատվությունից.

11) ընդունված համաներման ակտը կիրառելի է անձի նկատմամբ.

12) անձին մեղսագրվող արարքն ապաքրեականացվել է.

13) մեղադրյալը կամ որպես մեղադրյալ ներգրավման ենթակա անձը օգտվում է քրեական հետապնդման անձեռնմխելիությունից, և իրավասու մարմինը պատշաճ իրավական ընթացակարգի արդյունքում նրան չի զրկել այդ անձեռնմխելիությունից.

14) լրացել է սույն օրենսգրքով սահմանված քրեական հետապնդման առավելագույն ժամկետը, և դատախազն այդ ժամկետի ընթացքում քրեական գործը չի ուղարկել դատարան.

15) վարույթն իրականացվել է սույն օրենսգրքով չնախատեսված աղբյուրից ստացված հաղորդման հիման վրա.

16) վարույթով քրեական հետապնդումն իրականացվել է հանրային կարգով, մինչդեռ սույն օրենսգրքի պահանջներին համապատասխան՝ քրեական հետապնդումը կարող էր իրականացվել միայն մասնավոր կարգով.

17) մասնավոր մեղադրողը կորցրել է քրեական հետապնդման նկատմամբ իրավական հետաքրքրությունը:

2. Սույն հոդվածի 1-ին մասի 1-4-րդ կետերով նախատեսված հիմքերով քրեական հետապնդումը դադարեցնելու դեպքում մեղադրյալը ստանում է ռեաբիլիտացիայի իրավունք:

3. Սույն հոդվածի 1-ին մասի 8-րդ կետը չի տարածվում քաղաքացիական դատավարության կարգով անձին մահացած ճանաչելու դեպքերի վրա:

4. Սույն հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ, 11-րդ և 12-րդ կետերում նշված հիմքերով քրեական հետապնդման դադարեցում չի թույլատրվում, եթե անձն առարկում է դրա դեմ: Այս դեպքում քրեական վարույթը շարունակվում է ընդհանուր կարգով, սակայն մեղադրական վերդիկտ կայացնելու դեպքում այդ անձի նկատմամբ պատիժ չի նշանակվում:

Հոդված 13. Քրեական վարույթի կարճման հիմքերը

Քրեական վարույթը ենթակա է կարճման, եթե՝

1) հաստատվել է քրեական օրենսգրքով նախատեսված որևէ հանցանքի բացակայությունը.

2) վարույթն իրականացվել է սույն օրենսգրքով չնախատեսված աղբյուրից ստացված հաղորդման հիման վրա.

3) մեղադրյալի նկատմամբ դադարեցվել է քրեական հետապնդումը, և սպառվել են վարույթը շարունակելու բոլոր հնարավորությունները.

4) առկա է սույն օրենսգրքի 12-րդ հոդվածի 1-ին մասի 16-րդ կետով նախատեսված հիմքը.

5) մինչդատական վարույթի ընթացքում հայտնաբերվել է մասնավոր մեղադրանքի կարգով քրեական հետապնդման ենթակա անձը, եթե բացակայում են հանրային քրեական հետապնդում հարուցելու հիմքերը:

Հոդված 14. Քրեական վարույթի ավարտը

Քրեական վարույթն ավարտվում է՝

- 1) քրեական վարույթը կարճելու մասին որոշումն ուժի մեջ մտնելով.
- 2) եզրափակիչ դատական ակտն ուժի մեջ մտնելով, եթե այն կատարման հանձնելու համար հատուկ միջոցների ձեռնարկում չի պահանջվում.
- 3) եզրափակիչ դատական ակտը կատարման հանձնելով:

ԳԼՈՒԽ 3. ՔՐԵԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹԻ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐԸ

Հոդված 15. Վարույթի հանրայնությունը

1. Վարույթի իրականացումը հանրային գործունեություն է, որի ընթացքում և արդյունքում ապահովվում է հանրային և մասնավոր շահերի հավասարակշռված պաշտպանությունը:

2. Արդարադատությունը, դատախազական հսկողությունը, նախաքննությունը, հետաքննությունը և հանրային այլ գործունեությունն իրականացվում են բացառապես իրավունքի շահից ելնելով՝ օրենքի հիման վրա ստեղծված իրավասու մարմինների կողմից:

3. Արդարադատություն իրականացնելիս կամ դատական այլ երաշխիքներ ապահովելիս դատավորը պարտավոր է լինել և երևալ անկողմնակալ:

4. Ֆիզիկական և իրավաբանական անձինք իրավունք ունեն սույն օրենսգրքով նախատեսված մասնակցություն ունենալ քրեական վարույթում հանրային շահերի պաշտպանությանը:

5. Սույն օրենսգրքով նախատեսված դեպքերում և կարգով ֆիզիկական և իրավաբանական անձինք, այդ թվում՝ տուժողը, պարտավոր են օժանդակել քրեական վարույթում հանրային շահերի պաշտպանությանը:

Հոդված 16. Բոլորի հավասարությունը օրենքի առջև

1. Բոլորը հավասար են օրենքի առջև և առանց խտրականության հավասարապես պաշտպանվում են օրենքով:

2. Սույն օրենսգրքով սահմանված կարգը միասնական է վարույթին ներգրավված բոլոր անձանց համար՝ անկախ սեռից, ռասայից, մաշկի գույնից, էթնիկական կամ սոցիալական ծագումից, գենետիկական հատկանիշներից, լեզվից, կրոնից, աշխարհայացքից, քաղաքական կամ այլ հայացքներից, ազգային փոքրամասնությանը պատկանելությունից, գույքային վիճակից, ծնունդից, հաշմանդամությունից, անձնական կամ սոցիալական բնույթի այլ հանգամանքներից:

3. Քրեական վարույթն իրականացնող մարմինների իրավասությունը, նրանց կողմից վարույթի իրականացման կարգը չեն կարող կամայականորեն փոփոխվել առանձին դեպքի կամ անձի կամ որոշակի իրավիճակի համար կամ որևէ ժամանակահատվածով:

4. Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրական դատարանի և Հայաստանի Հանրապետության Վճռաբեկ դատարանի դատական ակտերում արտահայտված իրավական դիրքորոշումները պարտադիր են քրեական վարույթն իրականացնող մարմնի համար:

Հոդված 17. Անմեղության կանխավարկածը

1. Հանցագործության համար մեղադրվողը համարվում է անմեղ, քանի դեռ նրա մեղավորությունն ապացուցված չէ սույն օրենսգրքով սահմանված կարգով՝ դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով:

2. Չապացուցված մեղավորությունը հավասարազոր է ապացուցված անմեղությանը:

3. Մեղադրյալը պարտավոր չէ ապացուցել իր անմեղությունը կամ քրեական վարույթն իրականացնող մարմնին ցույց տալ որևէ աջակցություն: Մեղադրյալի անմեղության ապացուցման պարտականությունը չի կարող դրվել նաև նրա

պաշտպանի, օրինական ներկայացուցչի, գույքային պատասխանողի և նրա ներկայացուցչի վրա: Մեղադրանքի ապացուցման և ի պաշտպանություն մեղադրյալի բերված փաստարկների հերքման պարտականությունը հանրային քրեական հետապնդման դեպքում կրում է դատախազը, իսկ մինչդատական վարույթում՝ նաև քննիչը: Մասնավոր քրեական հետապնդման դեպքում այդ պարտականությունը կրում են տուժողը և նրա ներկայացուցիչը:

4. Մեղադրանքն ապացուցված լինելու վերաբերյալ հիմնավոր կասկածները, որոնք չեն փարատվել սույն օրենսգրքի դրույթներին համապատասխան պատշաճ իրավական ընթացակարգի շրջանակներում, մեկնաբանվում են հօգուտ մեղադրյալի:

Հոդված 18. Անձի ազատությունը և անձնական անձեռնմխելիությունը

1. Վարույթի ընթացքում անձի նկատմամբ հարկադրանքի միջոցները կարող են կիրառվել ոչ այլ կերպ, քան սույն օրենսգրքով սահմանված հիմքերով և կարգով: Վարույթի ընթացքում անձին ազատությունից զրկելը չպետք է պատժի նպատակ հետապնդի:

2. Դատարանը, դատախազը, քննիչը, հետաքննության մարմինը իրենց իրավասության սահմաններում պարտավոր են անհապաղ ազատ արձակել ազատությունից ապօրինի կամ անհիմն զրկված յուրաքանչյուր անձի:

3. Անձին կալանավորելը, կալանքի ժամկետը երկարացնելը, բժշկական հաստատությունում հարկադրաբար տեղավորելը թույլատրվում է միայն դատարանի որոշմամբ՝ այն դեպքում, երբ անձի պատշաճ վարքագիծը չի կարող երաշխավորվել հարկադրանքի այլ միջոցներով:

4. Սույն օրենսգրքով ձերբակալման տվյալ տեսակի համար նախատեսված առավելագույն ժամկետը լրանալուն պես ձերբակալված անձը պետք է անհապաղ ազատ արձակվի, եթե առկա չէ նրան կալանավորելու վերաբերյալ որոշում:

5. Յուրաքանչյուր անձի անհապաղ և պատշաճ ձևով հաղորդվում են նրան ազատությունից զրկելու հիմքերը, իսկ հանցագործության մեջ մեղադրվելու դեպքում՝ նաև դրա փաստական հանգամանքները և իրավական գնահատականը:

6. Ֆիզիկական հարկադրանքը թույլատրելի է միայն այն անձի նկատմամբ, ով կամավոր չի կատարում իր անձնական անձեռնմխելիությանը միջամտություն ենթադրող՝ իրավասու անձի իրավաչափ կարգադրությունը՝ բացառապես այդ միջամտությունը ապահովելու նպատակով:

7. Վարույթի ընթացքում ոչ ոք չպետք է ենթարկվի խոշտանգումների, անմարդկային կամ նվաստացուցիչ վերաբերմունքի, ֆիզիկական կամ հոգեկան բռնության, այդ թվում՝ դեղամիջոցների օգտագործման, սովի, ուժասպառման, հիպնոսի, բժշկական օգնությունից զրկվելու միջոցով: Արգելվում է անձից տեղեկություններ ստանալ բռնության, սպառնալիքի, խաբեության, նրա իրավունքների ոտնահարման, ինչպես նաև այլ անօրինական գործողությունների միջոցով:

8. Արգելվում է վարույթի ընթացքում մարդու կյանքը կամ առողջությունը վտանգող, նրան ֆիզիկական կամ հոգեկան տանջանքներ պատճառող գործողություններ կատարելը:

Հոդված 19. Իրավաբանական օգնության ապահովումը

1. Վարույթի ընթացքում յուրաքանչյուրի համար ապահովվում է իրավաբանական օգնություն ստանալու հնարավորություն: Մեղադրյալի համար իրավաբանական օգնությունն ապահովվում է պաշտպանի միջոցով:

2. Տուժողը, նրա օրինական ներկայացուցիչը, մեղադրյալի օրինական ներկայացուցիչը, գույքային պատասխանողը, նրա օրինական ներկայացուցիչը, ինչպես նաև վկան վարույթի ընթացքում կարող են ստանալ իրենց հրավիրած, իսկ օրենքով նախատեսված դեպքերում՝ նաև պետական միջոցների հաշվին տրամադրված փաստաբանի իրավաբանական օգնությունը:

3. Վարույթն իրականացնող մարմինն իրավասու չէ արգելելու սույն հոդվածի 2-րդ մասում նշված անձանց փաստաբանի ներկայությունը այդ անձի մասնակցությամբ կատարվող վարույթային գործողություններին:

Հոդված 20. Մեղադրյալի պաշտպանության ապահովումը

1. Մեղադրյալը կարող է մեղադրանքից պաշտպանվել ինչպես անձամբ, այնպես էլ պաշտպանի կամ օրինական ներկայացուցչի միջոցով: Մեղադրյալի պաշտպանի կամ օրինական ներկայացուցչի մասնակցությունը վարույթին չի սահմանափակում մեղադրյալի իրավունքները:

2. Վարույթն իրականացնող մարմինը պարտավոր է մեղադրյալին պարզաբանել նրա իրավունքները և ապահովել օրենքով չարգելված բոլոր միջոցներով մեղադրանքից նրա պաշտպանվելու իրական հնարավորությունը:

3. Սույն օրենսգրքով պարտադիր համարվող դեպքերում վարույթն իրականացնող մարմինը պարտավոր է ապահովել վարույթին պաշտպանի մասնակցությունը:

4. Վարույթն իրականացնող մարմինը պարտավոր է օրենքով նախատեսված դեպքերում վարույթին մասնակից դարձնել մեղադրյալի օրինական ներկայացուցչին:

Հոդված 21. Կողմերի հավասարությունը և մրցակցությունը

1. Դատարանում վարույթն իրականացվում է կողմերի հավասարության և մրցակցության հիման վրա: Կողմերի հավասարությունից և մրցակցությունից շեղում թույլատրվում է միայն ապացուցողական գործողությունների կատարման դատական երաշխիքների վարույթում, համաձայնեցման և համագործակցության վարույթներում, ինչպես նաև վճռաբեկ վարույթում և բացառիկ վերանայման վարույթներում:

2. Մեղադրանքը և պաշտպանությունը տարանջատված են. դրանք իրականացնում են տարբեր անձինք: Դատարանն ապահովում է դատական նիստին կողմերի մասնակցության իրավունքը:

3. Դատարանը, պահպանելով անկողմնակալությունը, մեղադրանքի և պաշտպանության կողմերի համար ստեղծում է բոլոր ապացույցների ներկայացման և համակողմանի հետազոտման համար անհրաժեշտ պայմաններ: Դատարանը, կողմի միջնորդությամբ, սույն օրենսգրքով սահմանված կարգով, աջակցում է նրան ձեռք բերելու անհրաժեշտ ապացույցներ:

4. Դատարանում կողմերն օժտված են իրենց դիրքորոշումը ներկայացնելու և պաշտպանելու հավասար հնարավորություններով: Դատական ակտի հիմքում կարող են դրվել միայն այնպիսի ապացույցներ, որոնց հետազոտման ընթացքում կողմերից յուրաքանչյուրի համար ապահովվել են հավասար պայմաններ:

5. Դատարանը կաշկանդված է մեղադրանքի հիմքում դրված փաստական հանգամանքներով, սակայն կարող է կաշկանդված չլինել մեղադրյալին վերագրվող արարքին տրված իրավական գնահատականով: Օրենքի կիրառման կամ մեկնաբանման վերաբերյալ կողմերի դիրքորոշումները դատարանի համար պարտադիր չեն:

Հոդված 22. Պատշաճ ապացուցումը

1. Քրեական վարույթի համար նշանակություն ունեցող ցանկացած հանգամանք պետք է հաստատվի պատշաճ ապացույցների բավարար համակցությամբ:

2. Եզրափակիչ դատավարական ակտը պետք է հիմնվի հետազոտված ապացույցների ազատ և բարեխիղճ գնահատման վրա:

3. Մեղադրանքը կազմող յուրաքանչյուր փաստական հանգամանք պետք է հիմնավորվի ապացույցների այնպիսի ծավալով, որը կբացառի դրա ապացուցվածության վերաբերյալ ցանկացած հիմնավոր կասկած: Դատավճիռ կայացնելիս պետք է հաշվի առնվի անհրաժեշտ և հնարավոր ապացույցների բացակայությունը:

4. Վարույթն իրականացնող մարմինը պարտավոր է հանգամանորեն ստուգել ի պաշտպանություն մեղադրյալի բերված և պատշաճ ձևակերպված փաստարկները:

5. Հանցագործության համար անձի մեղավորության մասին հետևությունը չի կարող հիմնվել ենթադրությունների վրա. այն պետք է հաստատվի փոխկապակցված վերաբերելի, թույլատրելի, հավաստի ապացույցների ամբողջությամբ:

6. Խոստովանական ցուցմունքը չի կարող անձին դատապարտելու հիմք հանդիսանալ, եթե այն չի հիմնավորվել պատշաճ իրավական ընթացակարգի շրջանակներում հետազոտված ապացույցների բավարար ամբողջությամբ:

7. Մեղադրյալի դատապարտումը չի կարող միայն կամ առավելապես հիմնվել այնպիսի անձի ցուցմունքի վրա, որի հակընդդեմ հարցման հնարավորություն տվյալ մեղադրյալը կամ նրա պաշտպանը կամ ներկայացուցիչը չեն ունեցել:

Հոդված 23. Դատական պաշտպանության ապահովումը

1. Ոչ ոք չի կարող զրկվել իր գործն այն դատարանում և այն դատավորի կողմից քննվելու իրավունքից, որոնց ընդդատությանը կամ իրավասությանն այն վերապահված է օրենքով:

2. Յուրաքանչյուր ոք ունի իրեն ներկայացված մեղադրանքի հիմնավորվածությունը պարզելու համար դատաքննության իրավունք:

3. Յուրաքանչյուր ոք, ում ենթադրյալ հանցագործությամբ վնաս է պատճառվել, սույն օրենսգրքով սահմանված դեպքերում և կարգով ունի հանցանք կատարած անձին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու և հանցագործությամբ իրեն պատճառված վնասը հատուցելու պահանջով դատարան դիմելու իրավունք:

4. Վարույթի հանրային մասնակիցների վարութային ակտերը, որոնք առնչվում են անձի իրավունքներին և ազատություններին, սույն օրենսգրքով սահմանված դեպքերում և կարգով ենթակա են դատական ստուգման:

Հոդված 24. Վարույթի ողջամիտ ժամկետը

1. Նախաքննությունը և դատաքննությունը պետք է ավարտվեն ողջամիտ ժամկետում:

2. Մեղադրյալն ունի ողջամիտ ժամկետում դատարանի առջև կանգնելու իրավունք:

3. Անձին անազատության մեջ պահելու ժամկետը պետք է սահմանափակվի ամենակարճ անհրաժեշտ ժամանակահատվածով:

4. Իր վարույթում գտնվող քրեական գործերի քննության հաջորդականությունը որոշելիս դատավորը նախապատվությունը պետք է տա այն վարույթին, որով՝

1) մեղադրյալը գտնվում է կալանքի տակ.

2) մեղադրյալն ավելի երկար է գտնվում անազատության մեջ՝ համեմատ այլ վարույթով ներգրավված մեղադրյալների:

5. Սույն հոդվածի 4-րդ մասում նախատեսված տարբերակիչ հատկանիշների բացակայության դեպքում տվյալ դատավորի կողմից քրեական գործերի քննության հաջորդականությունը որոշվում է՝ հաշվի առնելով քրեական գործերը դատարանում ստանալու ժամկետները:

Հոդված 25. Կրկին դատվելու անթույլատրելիությունը

1. Ոչ ոք չպետք է Հայաստանի Հանրապետության իրավագործության շրջանակներում կրկին դատվի կամ պատժվի այն արարքի համար, որի համար նա օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով արդարացվել կամ դատապարտվել է:

2. Քրեական հետապնդում չհարուցելու կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին քրեական հետապնդման մարմնի օրինական ուժի մեջ մտած որոշման առկայությունը բացառում է քրեական հետապնդումը նորոգելը:

3. Անձի վիճակի բարելավման պահանջով վարույթը եզրափակող ակտի վերանայումը կրկին դատվել չէ:

4. Անձի վիճակի վատթարացման պահանջի հիման վրա կրկին դատվել չէ՝

1) օրինական ուժի մեջ չմտած եզրափակիչ դատական ակտի կամ քրեական հետապնդում չհարուցելու կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին օրինական ուժի մեջ չմտած որոշման վերանայումը կամ վերացումը.

2) իրավունքի հիմնարար խախտման կամ նոր հանգամանքի հիմքով օրինական ուժի մեջ մտած եզրափակիչ դատական ակտի կամ քրեական հետապնդում չհարուցելու կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին քրեական հետապնդման մարմնի օրինական ուժի մեջ մտած որոշման վերանայումը՝ սույն օրենսգրքով նախատեսված ժամկետներում:

5. Հանրային քրեական հետապնդում չհարուցելը կամ դադարեցնելն արգելք չէ մասնավոր քրեական հետապնդում հարուցելու համար:

6. Եթե անձին դատապարտելիս պարզվում է, որ նույն արարքի համար նրա նկատմամբ կիրառվել է վարչական կամ կարգապահական պատասխանատվության միջոց, ապա նրա նկատմամբ պատիժ նշանակելու դեպքում այն պետք է վերացվի և հաշվի առնվի պատիժ նշանակելիս:

Հոդված 26. Մասնավոր և ընտանեկան կյանքի գաղտնիությունը

1. Իրավասու մարմիններն առանց անձի համաձայնության նրա վերաբերյալ տեղեկություններ կարող են հավաքել, պահել և օգտագործել միայն օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով, եթե դա անհրաժեշտ է վարույթի համար նշանակություն ունեցող հանգամանքներ բացահայտելու համար:

2. Անձը, ում վարույթն իրականացնող մարմինն առաջարկում է հայտնել այնպիսի տեղեկություններ կամ տրամադրել այնպիսի նյութեր, որոնք հետագայում կարող են օգտագործվել կամ մեկնաբանվել ի վնաս իրեն, իր ամուսնու կամ մերձավոր ազգականի, իրավունք ունի հրաժարվել նման տեղեկություններ հայտնելուց կամ նյութեր տրամադրելուց:

3. Վարույթի ընթացքում անձի հեռախոսային հաղորդակցությունը, նամակագրությունը, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումները կարող են վերահսկվել միայն դատարանի որոշմամբ՝ օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով:

4. Վարույթի ընթացքում անձին վերաբերող և նոտարական, բանկային և հարակից գաղտնիք պարունակող տեղեկությունները կարող են հավաքվել միայն դատարանի որոշմամբ:

5. Բացառությամբ դեպքի վայրի զննության՝ անձի բնակարանում ապացուցողական և այլ վարութային գործողություններ կարող են կատարվել դատարանի որոշմամբ կամ տվյալ անձի համաձայնությամբ: Ամեն դեպքում, բնակարանում խուզարկությունը, առգրավումը և դեպքի վայրի զննություն չհամարվող զննությունը կարող են կատարվել միայն դատարանի որոշմամբ:

6. Վարույթի ընթացքում անձի գույքի արգելադրումը ենթակա է պարտադիր դատական ստուգման:

Հոդված 27. Վարույթի լեզուն

1. Վարույթի լեզուն գրական հայերենն է: Բացառությամբ դատարանի և վարույթի հանրային մասնակիցների՝ յուրաքանչյուր ոք իրավունք ունի վարույթի ընթացքում հանդես գալ այն լեզվով, որին տիրապետում է:

2. Վարույթն իրականացնող մարմնի որոշմամբ՝ վարույթի լեզվին չտիրապետող անձին անհատույց հնարավորություն է տրվում թարգմանչի օգնությամբ իրականացնել սույն օրենսգրքով սահմանված իր բոլոր իրավունքները:

3. Վարույթի լեզվին չտիրապետող համապատասխան անձին սույն օրենսգրքով նախատեսված՝ հանձնման ենթակա փաստաթղթերի պատճենները տրվում են նաև այն լեզվով, որին նա տիրապետում է:

4. Վարույթն իրականացնող մարմնին այլ լեզվով ներկայացված փաստաթուղթը վարույթի նյութերին կցվում է թարգմանչի վավերացրած հայերեն թարգմանության հետ:

Հոդված 28. Դատական վարույթի հրապարակայնությունը

1. Դատարանում վարույթը դռնբաց է, բացառությամբ սույն օրենսգրքով նախատեսված դեպքերի:

2. Դռնբաց դատական նիստին իրավունք ունի ներկա լինել 16 տարին լրացած յուրաքանչյուր ոք, իսկ դատարանի թույլտվությամբ՝ նաև 16 տարին չլրացած անձը:

3. Սույն օրենսգրքով նախատեսված դեպքերում դատարանն իր նախաձեռնությամբ կամ կողմի միջնորդությամբ կարող է որոշում կայացնել դատական նիստը կամ դրա մի մասը դռնփակ անցկացնելու մասին, եթե դա չի հանգեցնի հրապարակայնության սկզբունքի չարդարացված սահմանափակման:

4. Դատական վարույթի ընթացքում դատարանի կայացրած ակտերը հայտարարվում են հրապարակայնորեն: Ելնելով դռնփակ դատական նիստ անցկացնելու հիմքերից՝ դատարանի որոշմամբ դատական ակտի առանձին մասեր

կարող են հրապարակայնորեն չհայտարարվել: Նշված դատական ակտերի ներածական և եզրափակիչ մասերն ամեն դեպքում հրապարակվում են:

Հոդված 29. Ոչ իրավաչափ վարքագծի արգելքը

1. Վարույթի մասնավոր մասնակիցները և վարույթին օժանդակող անձինք պետք է իրենց իրավունքներից օգտվեն և իրենց պարտականությունները կատարեն բարեխղճորեն:

2. Արգելվում է իրավունքների չարաշահումը, որը վնաս է հասցնում այլ անձանց կամ արդարադատության շահերին:

3. Իրավունքների չարաշահում թույլ տված կամ պարտականությունները չարամտորեն չկատարած անձի նկատմամբ սույն օրենսգրքով նախատեսված դեպքերում կարող է կիրառվել նրա վարքագծին համաչափ դատավարական սանկցիա, եթե այն չկիրառելը կարող է վտանգել վարույթի բնականոն ընթացքը:

4. Մեղադրյալի կողմից իր պարտականությունները չարամտորեն չկատարելու դեպքում նրա նկատմամբ կարող է կիրառվել խափանման միջոց կամ կիրառված խափանման միջոցը կարող է փոխարինվել ավելի խիստով:

ԲԱԺԻՆ 2. ՔՐԵԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹԻՆ ՆԵՐԳՐԱՎՎԱԾ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԸ ԵՎ ԱՆՁԻՆՔ

ԳԼՈՒԽ 4. ԴԱՏԱԴԱՆԸ

Քրեական արդարադատություն իրականացնող դատարանները

Հոդված 30. Հայաստանի Հանրապետությունում քրեական արդարադատությունն իրականացնում են միայն ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանները, վերաքննիչ քրեական դատարանը և վճռաբեկ դատարանը:

Հոդված 31. Դատարանի կազմը

1. Առաջին աստիճանի դատարանում վարույթը՝ դատաքնությունը և դատական երաշխիքներով վարույթը, իրականացվում է միանձնյա:

2. Վերաքննիչ դատարանում վերաքնությունը, ինչպես նաև բացառիկ վերանայումը իրականացվում են կոլեգիալ՝ երեք դատավորի կազմով, իսկ հատուկ վերանայումը՝ միանձնյա:

3. Վճռաբեկ դատարանը՝

1) վերանայման բողոքը վերադարձնելու և առանց քննության թողնելու հարցերը լուծում է միանձնյա՝ վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատի մեկ դատավորի կազմով./ **երեք դատավորի կազմով**/

2) վերանայման բողոքը վարույթ ընդունելու կամ վարույթ ընդունելը մերժելու հարցը լուծում է կոլեգիալ՝ վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատի երեք դատավորի կազմով / **ընդ որում՝ հատուկ կարծիք ունենալու դեպքում բողոքը ընդունվում է վարույթ**//

3) վարույթ ընդունված վճռաբեկ բողոքը քննում է կոլեգիալ՝ առնվազն հինգ դատավորի կազմով:

4. Կոլեգիալ կազմով վարույթ իրականացնող բոլոր դատավորները դատարանի կողմից լուծման ենթակա բոլոր հարցերի կապակցությամբ օժտված են հավասար լիազորություններով:

Հոդված 32. Պահեստային դատավորը

1. Եթե դատարանում մեղադրանքի քննությունը բացառիկ երկար ժամանակ է պահանջում, ապա դատարանի որոշման հիման վրա տվյալ դատարանի նախագահը այդ դատարանի դատավորների կազմից նշանակում է պահեստային դատավոր, որը պարտավոր է դատական քննության ընթացքում ներկա լինել դատական նիստերի դահլիճում: Դատարանի նախագահը կարող է պահեստային դատավոր չնշանակել, եթե գտնում է, որ տվյալ վարույթով դրա անհրաժեշտությունը բացակայում է:

2. Նույն վարույթի համար կարող է նշանակվել միայն մեկ պահեստային դատավոր:

3. Մեղադրանքը քննող դատավորի բացարկի, ինքնաբացարկի, դատավորի լիազորությունների դադարեցման կամ վարույթին նրա մասնակցությունը բացառող

այլ հիմքերի առկայության դեպքում պահեստային դատավորը փոխարինում է նրան՝ շարունակելով վարույթը:

Հոդված 33. Դատարանի իրավասությունը

1. Դատարանը սույն օրենսգրքով սահմանված կարգով իրավասու է՝

1) քրեական գործերով իրականացնել վարույթ առաջին աստիճանի, վերաքննության և վճռաբեկության կարգով.

2) իրականացնել դատական երաշխիքների վարույթ.

3) վարույթ իրականացնելիս կիրառել դատավարական սանկցիաներ.

4) քրեական գործով վարույթ իրականացնելիս կիրառել խափանման և անվտանգության միջոցներ, գույքի արգելադրում.

5) դատական ակտը հանձնել կատարման:

2. Դատարանը օրենքով նախատեսված դեպքերում իրականացնում է այլ լիազորություններ:

Հոդված 34. Նախագահողը և նրա լիազորությունները

1. Գործը միանձնյա քննող դատավորը նախագահում է դատական նիստը:

2. Վերաքննիչ կամ վճռաբեկ դատարանում վարույթը կոլեգիալ կազմով իրականացնելիս նիստը նախագահում է դատարանի նախագահը կամ պալատի նախագահը կամ օրենքով նախատեսված կարգով՝ լիազորված դատավորը:

3. Նախագահողը նախապատրաստում և ղեկավարում է դատական նիստը, միջոցներ է ձեռնարկում ապահովելու վարույթի արդարացի իրականացումը և սույն օրենսգրքի այլ պահանջների պահպանումը, ինչպես նաև դատական նիստին ներկա գտնվող անձանց պատշաճ վարքագիծը:

4. Նախագահողը վարույթի հետ կապված բոլոր հարցերը ներկայացնում է բոլոր դատավորների լուծմանը: Որոշումն ընդունվում է դատավորների ձայների պարզ մեծամասնությամբ: Ձայները հավասար բաշխվելու դեպքում ընդունված է համարվում մեղադրյալի համար առավել բարենպաստ որոշումը: / **Տուժողի իրավունքը խախտվում է/:**

Հոդված 35. Վարույթի հանրային մասնակիցների ինքնուրույնությունը և պատասխանատվությունը

1. Քրեական վարույթի ընթացքում իր լիազորություններն իրականացնելիս վարույթի հանրային մասնակիցը գործում է ինքնուրույն՝ հիմնվելով օրենքի, իսկ օրենքով նախատեսված դեպքերում՝ նաև իրավասու անձի հանձնարարությունների վրա: Վարույթի հանրային մասնակիցը պատասխանատու է ներքին համոզմունքի վրա հիմնված իր վարույթային ակտերի համար:

2. Դատախազը պատասխանատու է քրեական հետապնդման հարուցման, չհարուցման և դադարեցման իրավաչափության, հետաքննության և նախաքննության օրինականության, հարկադրանքի միջոցների կիրառման օրինականության, ինչպես նաև դատարանում հանրային մեղադրանքը պաշտպանելու կամ պետական շահերի պաշտպանության հայց հարուցելու համար անհրաժեշտ հանգամանքների վերհանման համար:

3. Քննչական մարմնի ղեկավարը պատասխանատու է նախաքննության արդյունավետության, այդ թվում՝ դրա պատշաճ կազմակերպման համար:

4. Քննիչը պատասխանատու է նախաքննության համակողմանիության, դրա բնականոն ընթացքի, քննչական գործողություններն օրենքով սահմանված կարգով ու ժամանակին կատարելու համար:

5. Հետաքննության մարմինը պատասխանատու է գաղտնի քննչական գործողությունները և օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումները օրենքով սահմանված կարգով, ժամանակին և արդյունավետ կատարելու համար:

Հոդված 36. Վարույթի հանրային մասնակիցների փոխհարաբերությունները

1. Վերադաս դատախազն իրավասու է հանձնարարություն տալ հսկող դատախազին՝ նրա իրավասության ներքո գտնվող ցանկացած հարցի կապակցությամբ:

2. Իր իրավասության սահմաններում վերադաս դատախազի տված հանձնարարությունը պարտադիր է հսկող դատախազի համար, բացառությամբ այն

դեպքերի, երբ հսկող դատախազը գտնում է, որ նման հանձնարարությունն անօրինական է կամ անհիմն: Այդ դեպքում հսկող դատախազը, առանց վերադաս դատախազի հանձնարարությունը կատարելու, առարկություն է ներկայացնում հանձնարարություն տված դատախազի վերադասին:

3. Հսկող դատախազն իրավասու է հանձնարարություն տալ՝

1) քննչական մարմնի ղեկավարին, քննիչին կամ հետաքննության մարմնի պետին՝ նրանց կատարած անօրինական գործողությունը դադարեցնելու և (կամ) դրա հետևանքները չեզոքացնելու կապակցությամբ.

2) քննչական մարմնի ղեկավարին, քննիչին կամ հետաքննության մարմնի պետին՝ նրանց անօրինական որոշումը վերացնելու դեպքում դրա հետևանքները չեզոքացնելու կապակցությամբ.

3) քննիչին՝ քրեական հետապնդման հարուցման կամ դադարեցման հարցը լուծելու, դատարանում հանրային մեղադրանքը պաշտպանելու կամ պետական շահերի պաշտպանության հայց հարուցելու համար նշանակություն ունեցող որոշակի հանգամանքներ պարզելու կապակցությամբ:

4. Իր իրավասության սահմաններում հսկող դատախազի տված հանձնարարությունը պարտադիր է քննչական մարմնի ղեկավարի, քննիչի և հետաքննության մարմնի պետի համար, սակայն վերջիններս իրավասու են իրենց հասցեագրված հանձնարարության վերաբերյալ գրավոր առարկություն ներկայացնել վերադաս դատախազին: Քննչական մարմնի ղեկավարն իրավասու է վերադաս դատախազին գրավոր առարկություն ներկայացնել նաև տվյալ մարմնի քննիչին հասցեագրված հանձնարարության կապակցությամբ:

5. Քննչական մարմնի ղեկավարն իրավասու է հանձնարարություն տալ քննիչին՝ նախաքննության արդյունավետությանը վերաբերող ցանկացած հարցի, այդ թվում՝ կոնկրետ ապացուցողական գործողություն կատարելու կապակցությամբ:

6. Իր իրավասության սահմաններում քննչական մարմնի ղեկավարի տված հանձնարարությունը պարտադիր է քննիչի համար, սակայն վերջինս իրավասու է դրա վերաբերյալ գրավոր առարկություն ներկայացնել հսկող դատախազին՝ չկասեցնելով հանձնարարության կատարումը:

7. Քննիչն իրավասու է հանձնարարություն տալ հետաքննության մարմնին՝ նախաքննության համակողմանիությունը/փոխարինել լրիվ բազմակողմանի օբյեկտիվ / և բնականոն ընթացքն ապահովելու կապակցությամբ:

8. Իր իրավասության սահմաններում քննիչի տված հանձնարարությունը պարտադիր է հետաքննության մարմնի համար, սակայն հետաքննության մարմնի պետն իրավասու է դրա վերաբերյալ գրավոր առարկություն ներկայացնել հսկող դատախազին կամ քննչական մարմնի ղեկավարին՝ չկասեցնելով հանձնարարության կատարումը:

Հոդված 37. Վերադաս դատախազի լիազորությունները մինչդատական վարույթում

Մինչդատական վարույթի ընթացքում վերադաս դատախազը՝

1) առերևույթ հանցագործության հատկանիշների առկայության դեպքում կազմում է քրեական վարույթ նախաձեռնելու վերաբերյալ արձանագրություն և սույն օրենսգրքով սահմանված քննչական ենթակայության կանոններին համապատասխան քննչական մարմնի ղեկավարին անհապաղ հանձնարարություն է տալիս նախաքննություն սկսելու մասին.

2) հետաքննության և նախաքննության օրինականության նկատմամբ հսկողությունը հանձնարարում է ստորադաս դատախազին կամ այն իրականացնում է անձամբ՝ օգտվելով սույն օրենսգրքով մինչդատական վարույթում հսկող դատախազի լիազորություններից.

3) անհրաժեշտության դեպքում հետաքննության և նախաքննության օրինականության նկատմամբ հսկողությունը հանձնարարում է մի քանի դատախազների և նրանց միջև կատարում աշխատանքի բաժանում.

4) իր որոշմամբ հսկող դատախազին հեռացնում է վարույթից և նախաքննության ու հետաքննության օրինականության նկատմամբ հսկողության իրականացումը հանձնարարում այլ դատախազի կամ այն իրականացնում է անձամբ՝ օգտվելով սույն օրենսգրքով մինչդատական վարույթում հսկող դատախազի լիազորություններից.

5) սույն օրենսգրքով նախատեսված դեպքերում իր որոշմամբ փոխում է հսկողություն իրականացնող դատախազին.

6) որոշում է կայացնում հսկող դատախազին հայտնված բացարկի, ինչպես նաև նրա ինքնաբացարկի կապակցությամբ.

7) մի քանի քննչական մարմինների ղեկավարներին հանձնարարում է վարույթը իրականացնել համատեղ քննչական խմբի կողմից.

8) իր որոշմամբ վարույթը շարունակելը հանձնարարում է նախաքննության մեկ այլ մարմնի՝ համակողմանի և անաչառ նախաքննությունն ապահովելու նպատակով.

9) հսկող դատախազի առաջարկությամբ դիմում է իրավասու մարմիններին քրեական հետապնդման անձեռնմխելիությունից օգտվող անձանց նկատմամբ քրեական հետապնդում հարուցելու կամ նրանց կալանավորելու թույլտվություն ստանալու միջնորդություններով.

10) վերացնում է հսկող դատախազի անօրինական կամ անհիմն որոշումները և հանձնարարությունները.

11) որոշում է կայացնում հսկող դատախազի հանձնարարությունների կամ վարութային ակտերի վերաբերյալ հետաքննության մարմնի, քննիչի կամ քննչական մարմնի ղեկավարի առարկությունների կապակցությամբ, ինչպես նաև վերադաս դատախազի հանձնարարությունների կամ վարութային ակտերի վերաբերյալ հսկող դատախազի առարկությունների կապակցությամբ.

12) որոշում է կայացնում հսկող դատախազի վարութային ակտերի դեմ բերված վարույթի մասնավոր մասնակիցների կամ այլ անձանց բողոքների կապակցությամբ.

13) մինչդատական վարույթի ընթացքում իրականացնում է սույն օրենսգրքով իր իրավասությանը վերապահված այլ լիազորություններ:

Հոդված 38. Հսկող դատախազի լիազորությունները մինչդատական վարութում

1. Մինչդատական վարութի ընթացքում հսկող դատախազը՝

1) ստուգում է ենթադրյալ հանցավոր դեպքերի վերաբերյալ հաղորդումների ընդունման և արձանագրման մասին օրենքի պահանջների կատարումը.

2) ստուգման համար հետաքննության մարմնից գրավոր պահանջում է քրեական վարութի ընթացքում իրականացված օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների և գաղտնի քննչական գործողությունների վերաբերյալ՝

«Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով դատախազին տրամադրման ենթակա փաստաթղթերը կամ այդպիսիք ստուգում է դրանց գտնվելու վայրում.

3) ստուգման համար քննիչից գրավոր պահանջում է նախաքննության ընթացքի մասին տեղեկություններ, քրեական վարույթի նյութերը կամ այդպիսիք ստուգում է դրանց գտնվելու վայրում.

4) անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու, քրեական հետապնդման ժամկետը կասեցնելու կամ վերսկսելու, քրեական հետապնդում չհարուցելու կամ այն դադարեցնելու մասին քննիչի միջնորդության հիման վրա կայացնում է համապատասխան որոշում.

5) վարույթի նյութերի հիման վրա իր նախաձեռնությամբ որոշում է կայացնում որպես մեղադրյալ ներգրավելու, քրեական հետապնդում չհարուցելու կամ այն դադարեցնելու մասին.

6) որոշում է կայացնում հետաքննիչին, հետաքննության մարմնի պետին, քննիչին, քննչական մարմնի ղեկավարին հայտնված բացարկի, ինչպես նաև վերջիններիս ինքնաբացարկի կապակցությամբ.

7) իրավասու է սույն օրենսգրքի պահանջների պահպանմամբ մասնակցել մեղադրյալի հարցաքննությանը.

8) որոշում է կայացնում քննիչի հանձնարարությունների վերաբերյալ հետաքննության մարմնի պետի առարկությունների կապակցությամբ.

9) որոշում է կայացնում քննչական մարմնի ղեկավարի հանձնարարությունների վերաբերյալ քննիչի առարկությունների կապակցությամբ.

10) վերացնում է հետաքննության մարմնի պետի, քննիչի կամ քննչական մարմնի ղեկավարի անօրինական կամ անհիմն որոշումները, ինչպես նաև քննչական մարմնի ղեկավարի կամ քննիչի անօրինական կամ անհիմն հանձնարարությունները.

11) որոշում է կայացնում հետաքննության մարմնի պետի, հետաքննիչի, քննիչի կամ քննչական մարմնի ղեկավարի վարութային ակտերի դեմ վարույթի մասնավոր մասնակիցների կամ այլ անձանց բերած բողոքների կապակցությամբ.

12) քրեական վարույթի ընթացքում օրենքի կոպիտ խախտում թույլ տալու դեպքում հետաքննության մարմնի պետին, հետաքննիչին կամ քննիչին հեռացնում է

տվյալ վարույթին մասնակցելուց, սակայն չի կարող որոշում կայացնել նրա փոխարեն այլ անձ նշանակելու մասին.

13) իրավասու վերադաս դատախազին առաջարկում է դիմել իրավասու մարմիններին՝ քրեական հետապնդման անձեռնմխելիությունից օգտվող անձանց նկատմամբ քրեական հետապնդում հարուցելու կամ նրանց կալանավորելու թույլտվություն ստանալու միջնորդություններով.

14) հաստատում է մեղադրական եզրակացությունը, մեղադրական ակտը կամ եզրափակիչ ակտը և քրեական գործը հանձնում է դատարանին՝ դատաքննություն կատարելու համար, հաստատում է քրեական վարույթը կարճելու մասին քննիչի որոշումը.

15) սույն օրենսգրքով նախատեսված դեպքերում իր որոշմամբ չի հաստատում մեղադրական եզրակացությունը, մեղադրական ակտը, եզրափակիչ ակտը կամ քրեական վարույթը կարճելու մասին քննիչի որոշումը և քրեական գործը վերադարձնում է քննչական մարմնի ղեկավարին՝ վարույթը շարունակելու հանձնարարությամբ.

16) սույն օրենսգրքով սահմանված դեպքերում իրավասու է հետ վերցնել քննիչի՝ դատարան ներկայացրած միջնորդությունը կամ մասնակցել դատական երաշխիքների վարույթին.

17) ստորագրում է մինչդատական համագործակցության վերաբերյալ համաձայնագիր.

18) իր որոշմամբ անհապաղ վերացնում է անձի իրավունքների կամ ազատությունների ցանկացած ոչ իրավաչափ սահմանափակում, այդ թվում՝ ազատում է ոչ իրավաչափ պահվող անձանց.

19) սույն օրենսգրքով նախատեսված հիմքերով որոշում է կայացնում պարզեցված նախաքննությամբ քննվող վարույթը ընդհանուր կարգով իրականացնելու վերաբերյալ.

20) վերադաս դատախազի վարութային ակտի վերաբերյալ առարկություն է ներկայացնում նրա վերադաս դատախազին.

21) մինչդատական վարույթի ընթացքում իրականացնում է սույն օրենսգրքով իր իրավասությանը վերապահված այլ լիազորություններ:

2. Սույն հոդվածի 1-ին մասի 12-րդ կետի իմաստով՝ քրեական վարույթի ընթացքում թույլ տված օրենքի կոպիտ խախտումներն են՝

1) Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությամբ ամրագրված՝ մարդու հիմնական իրավունքի կամ ազատության խախտումը.

2) նախաքննության բնականոն ընթացքը խաթարող խախտումը.

3) հսկող դատախազի հանձնարարությունները պարբերաբար չկատարելը:

Հոդված 39. Դատախազի լիազորությունները դատական վարույթի ընթացքում

1. Դատախազն իրավունք ունի՝

1) հայտնել բացարկներ.

2) հարուցել միջնորդություններ.

3) օրենքով սահմանված կարգով ներկայացնել քրեական վարույթին առնչվող առարկաներ և փաստաթղթեր.

4) ներկայացնելու համար օրենքով սահմանված կարգով պահանջել քրեական վարույթին առնչվող առարկաներ և փաստաթղթեր, եթե դրանք անհրաժեշտ են վարույթի մասնավոր մասնակիցների ներկայացրած նոր ապացույցների վերաբերյալ դիրքորոշում հայտնելու համար.

5) առարկել դատական վարույթի մասնակիցների կամ դատարանի գործողությունների կամ անգործության դեմ.

6) ապացույցների հետազոտման արդյունքում փոխել մեղադրյալին վերագրվող արարքի իրավական գնահատականը.

7) մեղադրական վերդիկտից հետո դիրքորոշում հայտնել նշանակման ենթակա պատժի վերաբերյալ.

8) ներկայացնել դիտողություններ դատական նիստի արձանագրության վերաբերյալ.

9) սույն օրենսգրքով սահմանված դեպքերում և կարգով բողոքարկել դատական ակտերը.

10) վերաքննիչ և վճռաբեկ դատարաններում մասնակցել դատական նիստին.

11) իրականացնել սույն օրենսգրքով իրեն վերապահված այլ իրավունքներ:

2. Դատախազը պարտավոր է՝

1) առաջին աստյանի դատարանում մասնակցել դատաքննությանը, հանդես գալ բացման խոսքով և եզրափակիչ ելույթով.

2) մասնակցել ապացույցների և քրեական վարույթի այլ նյութերի հետազոտմանը.

3) դիրքորոշում հայտնել համաձայնեցման վարույթ կիրառելու միջնորդության վերաբերյալ.

4) ի պաշտպանություն պետության գույքային շահերի՝ մեղադրյալի կամ վերջինիս գործողությունների համար գույքային պատասխանատվություն կրող անձի դեմ հարուցել հայց.

5) կարծիք հայտնել վարույթի ընթացքում ծագած ցանկացած հարցի վերաբերյալ.

6) սույն օրենսգրքով նախատեսված դեպքերում և կարգով փոփոխել կամ լրացնել մեղադրանքը.

7) ենթարկվել դատական նիստի կարգին և նախագահողի կարգադրություններին:

Հոդված 40. Քննչական մարմնի ղեկավարի լիազորությունները

1. Նախաքննության արդյունավետությունն ապահովելու նպատակով քննչական մարմնի ղեկավարը՝

1) նախաքննության կատարումը հանձնարարում է քննիչին.

2) միևնույն ստորաբաժանման շրջանակներում վարույթը մի քննիչից որոշմամբ հանձնում է մյուսին: Եթե դա կարող է հանգեցնել նախաքննության կատարման վայրի փոփոխության, ապա վարույթը մի քննիչից մյուսին հանձնելը կարող է տեղի ունենալ միայն համապատասխան վերադաս դատախազի գրավոր համաձայնությամբ.

3) ծանոթանում է իր ենթակայության տակ գործող քննիչի կողմից իրականացվող վարույթի նյութերին.

4) վարույթից հեռացված քննիչին որոշմամբ փոխարինում է այլ քննիչով.

5) որոշում է կայացնում վարույթը քննչական խմբի կողմից իրականացնելու վերաբերյալ, վերադաս դատախազի հանձնարարությամբ՝

քննչական այլ մարմինների ղեկավարների հետ միասին կայացնում է վարույթը համատեղ քննչական խմբի կողմից իրականացնելու վերաբերյալ համատեղ որոշում.

6) կոնկրետ քննիչի կողմից իրականացվող վարույթով միննույն ստորաբաժանման քննիչներին հանձնարարում է առանձին ապացուցողական կամ այլ վարութային գործողությունների կատարումը, եթե բացակայում է վարույթը քննչական խմբի կողմից իրականացնելու անհրաժեշտությունը.

7) որոշում է կայացնում նախաքննությունն անձամբ կատարելու մասին՝ օգտվելով քննիչի համար սույն օրենսգրքով սահմանված բոլոր լիազորություններից.

8) հետևում է քննիչի կողմից ապացուցողական և այլ վարութային գործողությունների, դատախազի որոշումների, դատախազի և իր հանձնարարությունների կատարմանը, քրեական հետապնդման և կալանավորման ժամկետների պահպանմանը.

9) ապահովում է վերադարձված քրեական գործով վարույթը շարունակելու մասին դատախազի հանձնարարության կատարումը.

10) հսկող դատախազի վարութային ակտի, այդ թվում՝ որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշման վերաբերյալ առարկություն է ներկայացնում վերադաս դատախազին.

11) իրականացնում է սույն օրենսգրքով իր իրավասությանը վերապահված այլ լիազորություններ:

2. Սույն հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված որոշումների ու հանձնարարությունների պատճենները քննչական մարմնի ղեկավարն անհապաղ ուղարկում է հսկող դատախազին:

Հոդված 41. Քննիչի լիազորությունները

Քննիչը՝

1) առերևույթ հանցագործության հատկանիշների առկայության դեպքում կազմում է քրեական վարույթ նախաձեռնելու վերաբերյալ արձանագրություն և անհապաղ ձեռնամուխ լինում նախաքննության իրականացմանը՝ այդ մասին գրավոր տեղեկացնելով իրավասու դատախազին.

2) ինքնուրույն ուղղություն է տալիս նախաքննությանը, ընդունում անհրաժեշտ որոշումներ, սույն օրենսգրքին համապատասխան՝ կատարում է քննչական և այլ վարութային գործողություններ.

3) նախաքննության ընթացքում ենթադրյալ այլ հանցագործության հատկանիշներ հայտնաբերելու դեպքում այդ մասին անհապաղ գրավոր տեղեկացնում է հսկող դատախազին.

4) որոշում է կայացնում անձին ձերբակալելու կամ ձերբակալված անձին ազատ արձակելու մասին.

5) դիմում է դատարան սույն օրենսգրքով սահմանված հարկադրանքի միջոցներ կիրառելու, կալանքի ժամկետը երկարացնելու, քննչական և գաղտնի քննչական գործողություններ կատարելու միջնորդություններով՝ միջնորդության պատճենն անհապաղ ուղարկելով հսկող դատախազին.

6) հսկող դատախազի համաձայնությամբ կամ հանձնարարությամբ ազատ է արձակում կալանավորված մեղադրյալին.

7) սույն օրենսգրքով սահմանված դեպքերում վերացնում է անձի իրավունքների կամ ազատությունների ոչ իրավաչափ սահմանափակումները.

8) իր իրավասության սահմաններում որոշում է կայացնում խափանման միջոց կիրառելու, փոխելու, վերացնելու մասին.

9) միջոցներ է ձեռնարկում ենթադրյալ հանցագործությամբ պատճառված վնասի հատուցումը, գույքի հնարավոր բռնագրավումը և դատական ծախսերի հատուցումն ապահովելու համար.

10) հետաքննության մարմնին տալիս է գաղտնի քննչական գործողություններ և օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներ իրականացնելու վերաբերյալ հանձնարարություններ.

11) հետաքննության մարմնից պահանջում է օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների և գաղտնի քննչական գործողությունների արդյունքները.

12) հետաքննության մարմնին հանձնարարում է կատարել ձերբակալման, կալանավորման վերաբերյալ որոշումները, ինչպես նաև հետաքննության մարմնից աջակցություն է ստանում ապացուցողական և այլ վարութային գործողություններ կատարելիս.

13) անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու, քրեական հետապնդման ժամկետը կասեցնելու կամ վերսկսելու, քրեական հետապնդում չհարուցելու կամ այն դադարեցնելու միջնորդություն է ներկայացնում հսկող դատախազին.

14) որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին հսկող դատախազի որոշման հիման վրա մեղադրանք է ներկայացնում.

15) որոշում է կայացնում տուժող, օրինական ներկայացուցիչ ճանաչելու մասին.

16) ապահովում է վարույթին փաստաբանի մասնակցությունը որպես պաշտպան կամ լիազոր ներկայացուցիչ.

17) վարույթ է ներգրավում վկա, փորձագետ, թարգմանիչ, ընթերակա.

18) իր իրավասության սահմաններում որոշում է կայացնում վարույթի մասնավոր մասնակիցների միջնորդությունների կապակցությամբ.

19) վարույթի մասնավոր մասնակիցների ներկայացրած առարկաները կամ փաստաթղթերը որպես ապացույց կցում է վարույթի նյութերին, իսկ սույն օրենսգրքով նախատեսված հիմքերով որոշում է կայացնում այդ առարկաների կամ փաստաթղթերի անթույլատրելիության կամ ոչ վերաբերելիության մասին.

20) որոշում է կայացնում ընթերակային, թարգմանչին, փորձագետին հայտնած բացարկի կապակցությամբ.

21) սույն օրենսգրքով սահմանված դեպքերում և կարգով պաշտպանին, լիազոր ներկայացուցչին, օրինական ներկայացուցչին կամ վկայի փաստաբանին ազատում է վարույթին մասնակցելուց կամ հսկող դատախազի հաստատմամբ հեռացնում է վարույթից.

22) հսկող դատախազի հանձնարարության կամ վարութային ակտի վերաբերյալ առարկություն է ներկայացնում վերադաս դատախազին՝ չկասեցնելով հանձնարարության կամ որոշման կատարումը.

23) վարույթը կարճելու կամ նախաքննությունն այլ կերպ ավարտելու, հարկադրանքի միջոց կիրառելու մասին հսկող դատախազի հանձնարարության, ինչպես նաև ձերբակալման ներքո չգտնվող անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին հսկող դատախազի որոշման հետ համաձայն չլինելու դեպքում առանց այն կատարելու դրա վերաբերյալ առարկություն է ներկայացնում վերադաս դատախազին.

24) քննչական մարմնի ղեկավարի վարությամբ ակտի վերաբերյալ առարկություն է ներկայացնում հսկող դատախազին՝ չկասեցնելով որոշման կատարումը.

25) որոշում է կայացնում քրեական վարույթը կարճելու մասին՝ այն ներկայացնելով հսկող դատախազի հաստատմանը.

26) կազմում է մեղադրական եզրակացություն, մեղադրական ակտ կամ եզրափակիչ ակտ՝ այն ներկայացնելով հսկող դատախազի հաստատմանը.

27) քննչական մարմնի ղեկավարի հանձնարարությամբ շարունակում է վարույթը դատախազի կողմից վերադարձված քրեական գործով.

28) իրականացնում է սույն օրենսգրքով իր իրավասությանը վերապահված այլ լիազորություններ:

Հոդված 42. Հետաքննության մարմնի լիազորությունները

1. Հետաքննիչը՝

1) «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքին համապատասխան՝ իրականացնում է օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներ.

2) սույն օրենսգրքին համապատասխան՝ կատարում է գաղտնի քննչական գործողություններ.

3) օժանդակում է ապացուցողական և այլ վարությամբ գործողությունների կատարմանը.

4) օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների և գաղտնի քննչական գործողությունների արդյունքներն օրենքով նախատեսված կարգով ներկայացնում է քննիչին.

5) հետաքննության կատարման ընթացքում նոր հանցագործության հատկանիշներ հայտնաբերելու դեպքում անհապաղ գրավոր տեղեկացնում է քննիչին.

6) հանցանք կատարած լինելու անմիջականորեն ծագած հիմնավոր կասկածի առկայության դեպքում կատարում է ձերբակալում և դրան ուղեկցող անձնական խուզարկություն՝ այդ մասին անհապաղ հայտնելով իրավասու դատախազին.

7) մինչև հետաքննության մարմնի վարչական շենք բերելը անհապաղ ազատ է արձակում է իր նախաձեռնությամբ ձերբակալված անձին, եթե վերանում է այդ անձին արգելանքի տակ պահելու անհրաժեշտությունը՝ այդ մասին անհապաղ հայտնելով հետաքննության մարմնի պետին.

8) միջոցներ է ձեռնարկում քրեական վարույթի համար նշանակություն ունեցող առարկաները և փաստաթղթերը, ինչպես նաև դեպքի վայրը պահպանելու ուղղությամբ.

9) իրականացնում է սույն օրենսգրքով և «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով իր իրավասությանը վերապահված այլ լիազորություններ:

2. Սույն հոդվածի 1-ին մասի 1-3-րդ կետերով նախատեսված լիազորությունները հետաքննիչն իրականացնում է բացառապես քննիչի հանձնարարությամբ:

3. Հետաքննության մարմնի պետը՝

1) իր իրավասության սահմաններում կազմակերպում և ապահովում է հետաքննիչի կողմից սույն հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված լիազորությունների իրականացումը.

2) անձամբ իրականացնում է սույն հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված լիազորությունները.

3) քննիչի հանձնարարության հիման վրա կամ սեփական նախաձեռնությամբ որոշում է կայացնում օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներ իրականացնելու մասին.

4) հսկող դատախազին կամ քննչական մարմնի ղեկավարին առարկություն է ներկայացնում քննիչի վարույթային ակտի վերաբերյալ՝ չկասեցնելով որոշման կատարումը.

5) դատախազի գրավոր պահանջով նրա ստուգմանն է ներկայացնում օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների և գաղտնի քննչական գործողությունների իրականացման վերաբերյալ՝ «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով դատախազին տրամադրման ենթակա փաստաթղթերը.

6) անհապաղ ազատ է արձակում հետաքննիչի նախաձեռնությամբ ձերբակալված և հետաքննության մարմնի վարչական շենքում գտնվող անձին, եթե վերանում է այդ անձին արգելանքի տակ պահելու անհրաժեշտությունը՝ այդ մասին անհապաղ հայտնելով իրավասու դատախազին:

7) իրականացնում է սույն օրենսգրքով և «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով իրեն վերապահված այլ լիազորություններ:

ԳԼՈՒԽ 6. ՎԱՐՈՒՅԹԻ ՄԱՍՆԱՎՈՐ

ՄԱՍՆԱԿԻՑՆԵՐԸ

Հոդված 43. Մեղադրյալի իրավունքները և պարտականությունները

1. Մեղադրյալը սույն օրենսգրքով սահմանված կարգով իրավունք ունի՝

1) իրեն ձերբակալելուց կամ մեղադրանք ներկայացնելուց հետո անհապաղ անվճար ստանալ սույն հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված իր իրավունքների մասին գրավոր ծանուցում և պարզաբանում:

2) իր համար հասկանալի լեզվով, անհապաղ ու հանգամանորեն տեղեկացվել իրեն ներկայացվող մեղադրանքի փաստական հանգամանքների և իրավական գնահատականի մասին, իսկ արգելանքի վերցվելու դեպքում՝ նաև իրեն ազատությունից զրկելու հիմքերի և պատճառների մասին:

3) մեղադրանք ներկայացնելուց հետո անհապաղ անվճար ստանալ որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշման, իսկ արգելանքի վերցվելու դեպքում՝ ձերբակալման կամ կալանավորման որոշումների պատճենները:

4) ձերբակալումից կամ կալանավորումից հետո անհապաղ, սակայն ոչ ուշ, քան վեց ժամվա ընթացքում իր կողմից ընտրված անձին, իսկ զինձառայող լինելու դեպքում՝ նաև հրամանատարին տեղյակ պահել իր գտնվելու վայրի մասին:

5) ձերբակալման կամ կալանավորման դեպքում պահանջել անվճար բժշկական զննում և ստանալ անվճար եզրակացություն, ինչպես նաև իր ընտրությամբ հրավիրել բժիշկ և անարգել հաղորդակցվել նրա հետ՝ առանց տեսողական կամ լսողական վերահսկման:

6) պահպանել լրություն կամ ցուցմունք տալ պաշտպանի ներկայությամբ.

7) ձերբակալման կամ մեղադրանք ներկայացնելու պահից իր ընտրությամբ ունենալ պաշտպան կամ պաշտպանվել ինքնուրույն, իսկ պաշտպանի ծառայության դիմաց վճարելու համար միջոցներ չունենալու դեպքում՝ ունենալ պետական միջոցների հաշվին նշանակված պաշտպան.

8) խորհրդապահական կարգով (կոնֆիդենցիալ), անարգել տեսակցել իր պաշտպանի հետ՝ առանց տեսակցությունների թվի և տևողության կամայական սահմանափակման.

9) մինչև ցուցմունք տալը գրավոր տեղեկացվել իր, ամուսնու և մերձավոր ազգականների վերաբերյալ ցուցմունք չտալու իր իրավունքի, ինչպես նաև այն մասին, որ իր ցուցմունքը կարող է օգտագործվել որպես ապացույց.

10) հակընդդեմ հարցման ենթարկել իր դեմ վկայած անձանց կամ, որ այդ անձինք ենթարկվեն հակընդդեմ հարցման, ինչպես նաև, որ իր օգտին վկայող անձինք կանչվեն և հարցաքննվեն նույն պայմաններով, ինչ իր դեմ վկայած անձինք.

11) մասնակցել իր կամ պաշտպանի միջնորդությամբ կատարվող ապացուցողական և այլ վարութային գործողություններին, եթե դա չի վնասի այլ անձանց կամ արդարադատության շահերին.

12) ստանալ վարությոն իրականացնող մարմնի որոշումը՝ իր կամ պաշտպանի միջնորդությամբ կատարվող ապացուցողական գործողությանն իր մասնակցությունը չթույլատրելու մասին.

13) վարությոնի նյութերին կցելու և հետազոտելու համար ներկայացնել ապացույցներ.

14) հայտարարել իր մեղավորության կամ անմեղության մասին.

15) հարուցել միջնորդություններ.

16) հայտնել բացարկներ.

17) առարկել վարությոնի հանրային մասնակիցների գործողությունների դեմ.

18) ծանոթանալ իր մասնակցությամբ կատարված ապացուցողական և այլ վարութային գործողության արձանագրությանը, դիտողություններ ներկայացնել այդ արձանագրությունում գրառումների ճշտության և լրիվության կապակցությամբ, ծանոթանալ դատական նիստի արձանագրությանը և ներկայացնել դրա վերաբերյալ իր դիտողությունները, ապացուցողական և այլ վարութային գործողությանը

մասնակցելու, դատական նիստին ներկա գտնվելու դեպքում պահանջել համապատասխան արձանագրության մեջ կատարել իր մատնանշած հանգամանքների մասին գրառումներ.

19) իր խնդրանքով անվճար ստանալ իր մասնակցությամբ կատարված ապացուցողական և այլ վարության գործողության արձանագրության պատճենը.

20) ծանոթանալ իր նկատմամբ խափանման միջոց կամ հարկադրանքի այլ միջոց կիրառելու, փորձաքննություն նշանակելու մասին որոշումներին, իսկ իր խնդրանքով՝ նաև անվճար ստանալ այդ որոշումների, ինչպես նաև փորձագետի եզրակացության պատճենը.

21) անվճար ստանալ մեղադրական եզրակացության, մեղադրական ակտի կամ եզրափակիչ ակտի, քրեական հայցի, գույքային հայցի, ինչպես նաև եզրափակիչ դատական ակտի պատճենը.

22) նախաքննության ավարտման պահից ծանոթանալ վարույթի բոլոր նյութերին, դրանցից անվճար պատճեններ ստանալ կամ դուրս գրել ցանկացած տեղեկություն.

23) դատարանին միջնորդել կիրառելու համաձայնեցման վարույթ.

24) հսկող դատախազին միջնորդել կիրառելու համագործակցության վարույթ.

25) դատական նիստի անցկացման վայրի և ժամանակի մասին ստանալ պատշաճ ծանուցում.

26) ներկա լինել առաջին ատյանի և վերաքննիչ դատարանների դատական նիստերին, մասնակցել ապացույցների հետազոտմանը, հանդես գալ բացման խոսքով, եզրափակիչ ելույթով և եզրափակիչ հայտարարությամբ.

27) բողոքարկել վարույթի հանրային մասնակիցների և դատարանի վարության ակտերը, այդ թվում՝ եզրափակիչ դատավարական ակտերը.

28) հետ վերցնել իր ներկայացրած բողոքը.

29) տեղեկացվել վարույթի այլ մասնակցի կողմից բերված և իր շահերին առնչվող վերանայման բողոքի մասին, դրա վերաբերյալ ներկայացնել պատասխան.

30) դատական նիստում կարծիք հայտնել վարույթի այլ մասնակիցների միջնորդությունների և հայտարարությունների վերաբերյալ.

31) առարկել վարույթի այլ մասնակիցների կամ դատական նիստը նախազահողի գործողությունների դեմ.

32) ստանալ վարույթի հանրային մասնակիցների կամ դատարանի անօրինական գործողությունների հետևանքով պատճառված վնասի հատուցում.

33) իր, ինչպես նաև իր ընտանիքի անդամի կամ այլ մերձավոր անձի կյանքին, առողջությանը և իրավաչափ շահերին սպառնացող վտանգի դեպքում վարույթն իրականացնող մարմնից հայցել հատուկ պաշտպանություն.

34) իրականացնել սույն օրենսգրքով իրեն վերապահված այլ իրավունքներ:

3. Մեղադրյալը պարտավոր է՝

1) ներկայանալ վարույթն իրականացնող մարմնի հրավերով.

2) վարույթն իրականացնող մարմնի պահանջով ենթարկվել բժշկական հետազոտության, մատնադրոշմման, անձնական խուզարկության, քննման և փորձաքննության, լուսանկարվել կամ փորձաքննության համար հանձնել սույն օրենսգրքով նախատեսված նմուշներ.

3) չխոչընդոտել քրեական վարույթին, այդ թվում՝ ապօրինի չմիջամտել ապացուցման գործընթացին.

4) այլ վայր մեկնելիս վարույթն իրականացնող մարմնին նախապես տեղեկացնել իր գտնվելու նոր վայրի և իր հետ հաղորդակցվելու միջոցների մասին.

5) ենթարկվել վարույթն իրականացնող մարմնի կարգադրություններին և դատական նիստի կարգին:

Հոդված 44. Մեղադրյալի օրինական ներկայացուցիչը

1. Անձն իրավունք ունի ճանաչվելու իր անչափահաս կամ անգործունակ՝ որպես մեղադրյալ ներգրավված երեխայի, որդեգրվածի, խնամարկյալի կամ հոգաբարձյալի օրինական ներկայացուցիչ: Առանց խնամքի մնացած անչափահաս մեղադրյալի իրավաչափ շահերը ներկայացնելու համար որպես օրինական ներկայացուցիչ է ներգրավվում խնամակալության և հոգաբարձության իրավասու մարմնի աշխատակիցը:

2. Անձը մեղադրյալի օրինական ներկայացուցիչ է ճանաչվում վարույթն իրականացնող մարմնի որոշմամբ:

3. Վարույթն իրականացնող մարմինը որոշմամբ թույլատրում է վարույթին որպես մեղադրյալի օրինական ներկայացուցիչ մասնակցելու նրա ծնողներից, որդեգրողներից, խնամակալներից կամ հոգաբարձուներից, որպես կանոն, միայն

մեկին: Ընդ որում, որպես օրինական ներկայացուցիչ պետք է թույլատրվի մասնակցել այն ծնողին, որդեգրողին, խնամակալին կամ հոգաբարձուին, ում թեկնածությունն իր համաձայնության առկայության դեպքում պաշտպանում են մյուսները:

4. Մեղադրյալի օրինական ներկայացուցիչն ունի մեղադրյալի բոլոր իրավունքները և պարտականությունները, բացառությամբ մեղադրյալի անձից անբաժանելի իրավունքների և պարտականությունների:

5. Մեղադրյալի օրինական ներկայացուցիչն իրավունք ունի նաև՝

1) իմանալ, թե ինչու է մեղադրվում մեղադրյալը.

2) իմանալ մեղադրյալին վարույթն իրականացնող մարմին հրավիրելու մասին և ուղեկցել ազատության մեջ կամ տնային կալանքի տակ գտնվող մեղադրյալին.

3) մասնակցել մեղադրանք ներկայացնելուն.

4) մասնակցել մեղադրյալի հարցաքննությանը, ինչպես նաև նրա մասնակցությամբ կատարվող այլ ապացուցողական գործողություններին:

6. Մեղադրյալի օրինական ներկայացուցիչն իրավունք չունի կատարելու մեղադրյալի շահերին հակասող որևէ գործողություն:

7. Մեղադրյալի օրինական ներկայացուցիչն իր իրավունքներից օգտվում և իր վրա դրված պարտականությունները կատարում է անձամբ:

8. Մեղադրյալի օրինական ներկայացուցիչը կարող է հրավիրվել և հարցաքննվել որպես վկա:

Հոդված 45. Քրեական վարույթին պաշտպանի մասնակցության հիմքերը և պայմանները

1. Փաստաբանը քրեական վարույթին որպես պաշտպան մասնակցում է՝

1) մեղադրյալի, նրա օրինական ներկայացուցչի, մերձավոր ազգականի հրավերով, ինչպես նաև այլ անձանց հրավերով՝ մեղադրյալի հետագա գրավոր համաձայնությամբ.

2) Հայաստանի Հանրապետության փաստաբանների պալատի կողմից նշանակվելով՝ վարույթն իրականացնող մարմնի գրավոր պահանջի հիման վրա:

2. Վարույթն իրականացնող մարմինը Հայաստանի Հանրապետության փաստաբանների պալատից պահանջում է պաշտպան նշանակել, եթե՝

1) սույն օրենսգրքով նախատեսված դեպքերում պաշտպանի մասնակցությունը վարույթին պարտադիր է, իսկ մեղադրյալը պաշտպան չունի.

2) մեղադրյալը հայտարարում է, որ չունի բավարար միջոցներ պաշտպանի ծառայությունների դիմաց վճարելու համար:

3. Սույն հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետով նախատեսված դեպքում պաշտպանի նշանակում նախաձեռնելուց առաջ վարույթն իրականացնող մարմինը պարտավոր է մեղադրյալին առաջարկել նրա ընտրությամբ հրավիրել պաշտպան:

4. Վարույթն իրականացնող մարմինն իրավունք չունի որպես պաշտպան հրավիրելու համար երաշխավորել որևէ փաստաբանի:

5. Պաշտպանության ստանձնումը հաստատելու համար պաշտպանը վարույթն իրականացնող մարմնին ներկայացնում է՝

1) անձը հաստատող փաստաթուղթ.

2) փաստաբան լինելու հանգամանքը հավաստող փաստաթուղթը.

3) իր լիազորությունները հաստատող և սույն օրենսգրքով պաշտպան հրավիրելու իրավունք ունեցող անձի ստորագրությամբ վավերացված փաստաթուղթը կամ պաշտպան նշանակելու մասին իրավասու մարմնի որոշումը:

6. Մինևսույն վարույթի շրջանակներում նույն պաշտպանը կարող է ներկայացնել միայն մեկ մեղադրյալի, բացառությամբ երբ նման արգելքը ողջամտորեն կարող է վտանգել արդարադատության շահը, և միաժամանակ երկու կամ ավելի մեղադրյալներ կամավոր, գիտակցաբար և գրավոր հրաժարվել են առանձին պաշտպաններով ներկայացվելու հնարավորությունից:

7. Նույն մեղադրյալը կարող է ունենալ մեկից ավելի պաշտպաններ: Վարութային գործողությանը մեղադրյալի բոլոր պաշտպանների մասնակցությունը պարտադիր չէ: Վարութային գործողությունը, որին պաշտպանի մասնակցությունն պարտադիր է, չի կարող անօրինական ճանաչվել, եթե համապատասխան մեղադրյալի ոչ բոլոր պաշտպաններն են մասնակցել տվյալ գործողությանը:

Հոդված 46. Պաշտպանի պարտադիր մասնակցությունը

1. Վարույթին պաշտպանի մասնակցությունը պարտադիր է ձերբակալվածին ազատությունից փաստացի զրկելուց հետո վեց ժամը լրանալու պահից կամ անձին մեղադրանք ներկայացնելու պահից./ 6 ժամը բավականին երկար

է. Եթէ անմիջապէս հնարավոր է չէ ,սպա պետք է հնարավորինս կարճ ժամկետ սահմանել /քանի դեռ մեղադրյալը սույն օրենսգրքով սահմանված դեպքերում և կարգով չի հրաժարվել պաշտպանից:

2. Վարույթն իրականացնող մարմինը չի ընդունում պաշտպանից մեղադրյալի հրաժարվելը կամ անհապաղ միջոցներ է ձեռնարկում վարույթին պաշտպանի մասնակցությունն ապահովելու համար, եթե՝

1) մեղադրյալի համար դժվար է ինքնուրույն պաշտպանվել հոգեկան կամ ֆիզիկական ոչ լիարժեքության, ինչպէս նաև բացահայտ մտավոր թերզարգացածության հետևանքով.

2) մեղադրյալը չի տիրապետում կամ ոչ բավարար չափով է տիրապետում հայերենին.

3) մեղսագրվող արարքը կատարելու պահին մեղադրյալն անչափահաս է.

4) մեղադրյալը ժամկետային զինծառայող է.

5) մեղադրյալը դատարանի օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտով ճանաչվել է անգործունակ.

6) տվյալ անձի նկատմամբ իրականացվում է բժշկական բնույթի հարկադրական միջոցների կիրառման վարույթ.

7) մեղադրյալը մեղադրվում է առանձնապէս ծանր հանցանք կատարելու համար.

8) մեղադրյալների շահերի միջև կան հակասություններ, և նրանցից մեկը պաշտպան ունի.

9) մեղադրյալը միջնորդել է կիրառել համաձայնեցման կամ համագործակցության վարույթ.

10) մեղադրյալի նկատմամբ կիրառվել է սույն օրենսգրքի 141-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 3-րդ կետով նախատեսված դատավարական սանկցիա.

11) վարույթն իրականացնող մարմինը պաշտպանին ազատել է հետագա վարույթին մասնակցելուց.

12) վարույթն իրականացնող մարմինը պաշտպանին հեռացրել է վարույթից.

13) դա է պահանջում արդարադատության շահը:

3. Սույն հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված դեպքերում, երբ մեղադրյալը պաշտպան չունի, վարույթն իրականացնող մարմինը պարտավոր է ապահովել

պաշտպանի մասնակցությունը վարույթին՝ այն պարտադիր դարձնող համապատասխան հիմքն ի հայտ գալուց անմիջապես հետո:

Հոդված 47. Պաշտպանից հրաժարվելը

1. Պաշտպանից հրաժարվելը մեղադրյալի հայտարարությունն է՝ իր պաշտպանությունն առանց որևէ պաշտպանի օգնության (անձամբ) իրականացնելու վերաբերյալ: Պաշտպանից հրաժարվելու մասին մեղադրյալի հայտարարությունը ամրագրվում է վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից կազմված արձանագրության մեջ:

2. Պաշտպանից հրաժարվելը վարույթն իրականացնող մարմինն ընդունում է միայն այն դեպքում, երբ մեղադրյալն այդ մասին հայտարարել է սեփական նախաձեռնությամբ, կամավոր և վարույթին մասնակցող պաշտպանի ներկայությամբ: Մեղադրյալը պարտավոր չէ բացահայտել պաշտպանից հրաժարվելու պատճառները: Այն դեպքում, երբ պաշտպանից հրաժարվելը պայմանավորված է մեղադրյալի անվճարունակությամբ, վարույթն իրականացնող մարմինը, սույն օրենսգրքով նախատեսված կարգով անհապաղ պահանջում է պաշտպան նշանակել պետական միջոցների հաշվին:

3. Պաշտպանից հրաժարված մեղադրյալն իրավունք ունի ցանկացած պահի պահանջելու վարույթին ներգրավել նոր պաշտպան: Նոր պաշտպանի մասնակցությունը հիմք չէ վարույթը վերսկսելու համար:

4. Նոր պաշտպանից հրաժարվելու՝ մեղադրյալի կամարտահայտությունը պարտադիր չէ վարույթն իրականացնող մարմնի համար, եթե մեղադրյալը ակնհայտ չարաշահում է պաշտպանից հրաժարվելու իր իրավունքը: Այդ դեպքում վարույթն իրականացնող մարմինը որոշմամբ չի ընդունում պաշտպանից հրաժարվելը:

Հոդված 48. Պաշտպանի մասնակցության դադարեցումը

Պաշտպանը դադարում է որպես այդպիսին մասնակցել քրեական վարույթին, եթե՝

1) ձերբակալված անձը, մեղադրյալը կամ նրա օրինական ներկայացուցիչը դադարեցրել են հրավիրված պաշտպանի լիազորությունները.

2) վարույթն իրականացնող մարմինը, սույն օրենսգրքով նախատեսված դեպքերում և կարգով, ընդունել է մեղադրյալի հրաժարումը պաշտպանից.

3) վարույթն իրականացնող մարմինը, հաշվի առնելով սույն օրենսգրքով նախատեսված հանգամանքները, պաշտպանին ազատել է հետագա վարույթին մասնակցելուց.

4) վարույթն իրականացնող մարմինը սույն օրենսգրքով սահմանված հիմքերով և կարգով պաշտպանին հեռացրել է վարույթից:

Հոդված 49. Պաշտպանի իրավունքները և պարտականությունները

1. Պաշտպանը, նպատակ ունենալով պարզելու մեղադրանքը հերքող, մեղադրյալի պատասխանատվությունը բացառող կամ պատիժը և դատավարական հարկադրանքի միջոցները մեղմացնող հանգամանքները, ինչպես նաև պաշտպանելու նրա իրավունքները և իրավաչափ շահերը, սույն օրենսգրքով սահմանված կարգով իրավունք ունի՝

1) իմանալ, թե ինչու է կասկածվում պաշտպանյալը կամ ծանոթանալ նրան ներկայացված մեղադրանքին, ինչպես նաև մասնակցել նրա հարցաքննությանը.

2) առանձին, խորհրդապահական կարգով (կոնֆիդենցիալ), անարգել տեսակցել իր պաշտպանյալի հետ.

3) մասնակցել իր պաշտպանյալի մասնակցությամբ կատարվող ցանկացած ապացուցողական կամ այլ վարութային գործողության, մասնակցել իր կամ իր պաշտպանյալի միջնորդությամբ կատարվող ապացուցողական կամ այլ վարութային գործողությանը, այլ դեպքերում քննիչի առաջարկով մասնակցել ապացուցողական կամ այլ վարութային գործողությանը.

4) մեղադրյալին պարզաբանել նրա իրավունքները և ապացուցողական կամ այլ վարութային գործողություն իրականացնող անձի ուշադրությունը հրավիրել նրա կողմից թույլ տրված օրենքի խախտման վրա.

5) ձեռք բերել և ներկայացնել ապացույցներ՝ վարույթի նյութերին կցելու և հետագոտելու համար.

6) համաձայնության դեպքում հարցման ենթարկել ֆիզիկական անձանց.

7) պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններից, անհատ ձեռնարկատերերից և իրավաբանական անձանցից պահանջել և ստանալ

փաստաթղթեր կամ տեղեկություններ, եթե դրանք չեն պարունակում օրենքով պահպանվող գաղտնիք.

8) մեղադրյալի պաշտպանության իրականացման հետ կապված հատուկ գիտելիքներ պահանջող հարցերով ստանալ փորձագետի կարծիք.

9) հայտնել բացարկներ.

10) հարուցել միջնորդություններ.

11) առարկել վարույթի հանրային մասնակիցների գործողությունների դեմ.

12) ծանոթանալ իր պաշտպանյալի կամ իր մասնակցությամբ կատարված ապացուցողական և այլ վարութային գործողության արձանագրությանը, դիտողություններ ներկայացնել այդ արձանագրությունում գրառումների ճշտության և լրիվության կապակցությամբ, ծանոթանալ դատական նիստի արձանագրությանը և ներկայացնել դրա վերաբերյալ իր դիտողությունները, ապացուցողական և այլ վարութային գործողությանը մասնակցելու, դատական նիստին ներկա գտնվելու դեպքում պահանջել համապատասխան արձանագրության մեջ կատարել իր մատնանշած հանգամանքների մասին գրառումներ.

13) իր խնդրանքով ստանալ իր կամ իր պաշտպանյալի մասնակցությամբ կատարված ապացուցողական և այլ վարութային գործողությունների արձանագրությունների պատճենները, ինչպես նաև այն փաստաթղթերի պատճենները, որոնք իր պաշտպանյալը սույն օրենսգրքով ստանալու իրավունք ունի.

14) նախաքննության ավարտման պահից ծանոթանալ վարույթի բոլոր նյութերին, դրանցից պատճեններ ստանալ կամ գործից դուրս գրել ցանկացած տեղեկություն.

15) ներկա լինել առաջին ատյանի, վերաքննիչ և վճռաբեկ դատարանների դատական նիստերին, մասնակցել ապացույցների հետազոտմանը, հանդես գալ բացման խոսքով և եզրափակիչ ելույթով.

16) բողոքարկել վարույթի հանրային մասնակիցների և դատարանի վարութային ակտերը, այդ թվում՝ եզրափակիչ դատավարական ակտերը.

17) հետ վերցնել իր ներկայացրած բողոքը՝ բացառությամբ սույն օրենսգրքով նախատեսված դեպքերի.

18) տեղեկացվել վարույթի այլ մասնակցի կողմից բերված և իր պաշտպանյալի շահերին առնչվող վերանայման բողոքի մասին, դրա վերաբերյալ ներկայացնել պատասխան.

19) տուժողի հետ մեղադրյալի հաշտվելու դեպքում պաշտպանյալի հանձնարարությամբ հանդես գալ նրա անունից.

20) դատական նիստում կարծիք հայտնել վարույթի այլ մասնակիցների միջնորդությունների և հայտարարությունների վերաբերյալ.

21) առարկել վարույթի այլ մասնակիցների կամ դատական նիստը նախագահողի գործողությունների դեմ.

22) պաշտպանյալի հաշվին, իսկ մեղադրյալին պետական միջոցների հաշվին իրավաբանական օգնություն տրամադրելու դեպքում՝ Հայաստանի Հանրապետության պետական բյուջեի հաշվին ստանալ վարձատրություն.

23) իր, ինչպես նաև իր ընտանիքի անդամի կամ այլ մերձավոր անձի կյանքին, առողջությանը և իրավաչափ շահերին սպառնացող վտանգի դեպքում վարույթն իրականացնող մարմնից հայցել հատուկ պաշտպանություն.

24) իրականացնել սույն օրենսգրքով իրեն վերապահված այլ իրավունքներ:

2. Պաշտպանն իրավունք չունի՝

1) կատարել պաշտպանյալի շահերին հակասող որևէ գործողություն.

2) հակառակ պաշտպանյալի դիրքորոշման՝ ընդունել նրա առնչությունը ենթադրյալ հանցանքին կամ մեղավորությունը դրա կատարման մեջ.

3) հրապարակել պաշտպանությունն իրականացնելու ընթացքում իրեն հայտնի դարձած տեղեկությունները՝ բացառությամբ օրենքով նախատեսված դեպքերի.

4) սեփական նախաձեռնությամբ դադարեցնել իր լիազորությունները՝ բացառությամբ օրենքով նախատեսված դեպքերի.

5) խոչընդոտել այլ պաշտպան հրավիրելուն, նշանակելուն կամ վարույթին վերջինիս մասնակցելուն.

6) վարույթին մասնակցելու իր լիազորությունները վերավստահել այլ անձի:

3. Պաշտպանն իրավունք չունի առանց պաշտպանյալի հատուկ հանձնարարության՝

1) հայտարարել տուժողի հետ պաշտպանյալի հաշտվելու մասին.

2) ընդունել մեղադրյալի դեմ ներկայացված քրեական հայցը կամ գույքային հայցը.

3) հետ վերցնել պաշտպանյալի ներկայացրած բողոքը:

4. Պաշտպանը պարտավոր է՝

1) պաշտպանությունը ստանձնելուց անմիջապես հետո այդ մասին տեղյակ պահել վարույթն իրականացնող մարմնին.

2) մեղադրյալին իրավաբանական օգնություն ցույց տալու համար ներկայանալ վարույթն իրականացնող մարմնի հրավերով.

3) ենթարկվել վարույթն իրականացնող մարմնի կարգադրություններին և դատական նիստի կարգին.

4) վարույթին մասնակցելուց իրեն ազատելու խնդրանքով դիմել վարույթն իրականացնող մարմնին, եթե դա չանելն անխուսափելիորեն կվնասի պաշտպանյալի իրավաչափ շահերին:

Հոդված 50. Տուժողի իրավունքները և պարտականությունները

1. Տուժող ճանաչելու մասին որոշումը կայացնում է քննիչը կամ դատարանը:

2. Տուժողը սույն օրենսգրքով սահմանված կարգով իրավունք ունի՝

1) ծանոթանալ մեղադրյալին ներկայացված մեղադրանքին.

2) տալ ցուցմունք.

3) հրաժարվել ցուցմունք տալուց կամ նյութեր տրամադրելուց, եթե դրանք հետագայում կարող են օգտագործվել կամ մեկնաբանվել ի վնաս իրեն, իր ամուսնու կամ մերձավոր ազգականի.

4) վարույթի նյութերին կցելու և հետազոտելու համար ներկայացնել ապացույցներ.

5) հարուցել միջնորդություններ.

6) հայտնել բացարկներ.

7) ունենալ լիազոր ներկայացուցիչ և դադարեցնել նրա լիազորությունները.

8) անվճար ստանալ իր կարգավիճակին վերաբերող դատավարական ակտերի պատճենները.

9) առարկել վարույթի հանրային մասնակիցների գործողություններին դեմ.

10) ծանոթանալ իր մասնակցությամբ կատարված ապացուցողական և այլ վարութային գործողության արձանագրությանը, դիտողություններ ներկայացնել այդ արձանագրությունում գրառումների ճշտության և լրիվության կապակցությամբ, ծանոթանալ դատական նիստի արձանագրությանը և ներկայացնել դրա վերաբերյալ իր դիտողությունները, ապացուցողական և այլ վարութային գործողությանը մասնակցելու, դատական նիստին ներկա գտնվելու դեպքում պահանջել համապատասխան արձանագրության մեջ կատարել իր մատնանշած հանգամանքների մասին գրառումներ.

11) իր խնդրանքով անվճար ստանալ որպես մեղադրյալ ներգրավելու, քրեական հետապնդում չհարուցելու, այն դադարեցնելու կամ կասեցնելու, ինչպես նաև քրեական վարույթը կարճելու մասին որոշումների պատճենները, մեղադրական եզրակացության, մեղադրական ակտի, եզրափակիչ ակտի կամ եզրափակիչ դատական ակտի պատճենը.

12) իր խնդրանքով ստանալ իր մասնակցությամբ կատարված ապացուցողական և այլ վարութային գործողության արձանագրության, ինչպես նաև փորձաքննություն նշանակելու մասին որոշման և փորձագետի եզրակացության պատճենները.

13) նախաքննության ավարտման պահից ծանոթանալ վարույթի բոլոր նյութերին, դրանից ստանալ պատճեններ կամ դուրս գրել ցանկացած տեղեկություն.

14) դատական նիստի անցկացման վայրի և ժամանակի մասին ստանալ պատշաճ ծանուցում.

15) ներկա լինել առաջին ատյանի, վերաքննիչ և վճռաբեկ դատարանների նիստերին, մասնակցել ապացույցների հետազոտմանը, հանդես գալ եզրափակիչ ելույթով.

16) բողոքարկել վարույթի հանրային մասնակիցների և դատարանի վարութային ակտերը, այդ թվում՝ եզրափակիչ դատավարական ակտերը.

17) հետ վերցնել իր կամ իր լիազոր ներկայացուցչի ներկայացրած բողոքը.

18) տեղեկացվել վարույթի այլ մասնակցի կողմից բերված և իր շահերին առնչվող վերանայման բողոքի մասին, դրա վերաբերյալ ներկայացնել պատասխան.

19) դատական նիստում կարծիք հայտնել վարույթի այլ մասնակիցների միջնորդությունների և հայտարարությունների վերաբերյալ.

20) առարկել վարույթի այլ մասնակիցների կամ դատական նիստը նախագահողի գործողությունների դեմ.

21) սույն օրենսգրքով նախատեսված դեպքերում հաշտվել մեղադրյալի հետ.

22) իրեն ենթադրաբար պատճառված նյութական վնասը հատուցելու նպատակով գույքային հայց ներկայացնել դատարան, մինչև ապացույցների հետազոտման ավարտը փոփոխել գույքային հայցը, ինչպես նաև մինչև դատարանի առանձին սենյակ հեռանալը հրաժարվել գույքային հայցից.

23) ստանալ հանցագործությամբ պատճառված վնասի հատուցում.

24) ստանալ վարույթի ընթացքում կրած ծախսերի հատուցում.

25) հետ ստանալ վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից վերցված և իրեն պատկանող գույքը և փաստաթղթերի բնօրինակները.

26) օրենքով նախատեսված դեպքերում ազատվել իր ներկայացուցչի ծառայությունների դիմաց վճարելու պարտականությունից.

27) իր, ինչպես նաև իր ընտանիքի անդամի կամ այլ մերձավոր անձի կյանքին, առողջությանը և իրավաչափ շահերին սպառնացող վտանգի դեպքում վարույթն իրականացնող մարմնից հայցել հատուկ պաշտպանություն.

28) իրականացնել սույն օրենսգրքով իրեն վերապահված այլ իրավունքներ:

3. Տուժողը պարտավոր է՝

1) ներկայանալ վարույթն իրականացնող մարմնի հրավերով.

2) տալ ցուցմունք.

3) վարույթն իրականացնող մարմնի պահանջով փորձաքննության համար հանձնել սույն օրենսգրքով նախատեսված նմուշներ, ենթարկվել քննման և փորձաքննության.

4) վարույթն իրականացնող մարմնի պահանջով ենթարկվել արտահիվանդանոցային փորձաքննության՝ ստուգելու համար վարույթի ընթացքում բացահայտման ենթակա հանգամանքները ճիշտ ընկալելու, հիշելու և վերարտադրելու նրա ունակությունը, եթե հիմքեր կան կասկածի տակ դնելու նրա այդպիսի ունակությունը.

5) այլ վայր մեկնելիս վարույթն իրականացնող մարմնին նախապես տեղեկացնել իր գտնվելու նոր վայրի և իր հետ հաղորդակցվելու միջոցների մասին.

6) ենթարկվել վարույթն իրականացնող մարմնի կարգադրություններին և դատական նիստի կարգին:

4. Տուժողն իր իրավունքներից օգտվում և իր վրա դրված պարտականությունները կատարում է անձամբ կամ ներկայացուցչի միջոցով, եթե դա համապատասխանում է այդ իրավունքների և պարտականությունների բնույթին: Անչափահաս կամ անգործունակ տուժողի իրավունքները սույն օրենսգրքով սահմանված կարգով նրա փոխարեն իրականացնում է նրա օրինական ներկայացուցիչը:

5. Տուժող ճանաչված իրավաբանական անձի իրավունքները և պարտականություններն իրականացնում է նրա օրինական ներկայացուցիչը:

6. Վարույթի ընթացքում ի հայտ եկած բավարար հիմքերի առկայության դեպքում քննիչը կամ դատարանը որոշմամբ դադարեցնում են տուժողի կարգավիճակը:

Հոդված 51. Մահացած տուժողի կամ տուժող ճանաչվելու ենթակա անձի փոխարեն տուժող ճանաչելը

1. Անձն իրավունք ունի տուժող ճանաչվել, եթե իր մերձավոր ազգական տուժողը կամ տուժող ճանաչվելու ենթակա անձը մահացել է:

2. Եթե տուժողը կամ տուժող ճանաչվելու ենթակա անձը մահացել է, ապա տուժող է ճանաչվում սույն օրենսգրքով նախատեսված ժամկետում վարույթն իրականացնող մարմնին նման միջնորդություն ներկայացրած մահացածի մերձավոր ազգականը:

3. Մահացած տուժողի կամ տուժող ճանաչվելու ենթակա անձի փոխարեն տուժող ճանաչվում է նրա մերձավոր ազգականներից, որպես կանոն, միայն մեկը: Ընդ որում, տուժող պետք է ճանաչվի այն մերձավոր ազգականը, ում թեկնածությունն իր համաձայնության առկայության դեպքում պաշտպանում են մյուսները:

4. Մահացածի մերձավոր ազգականների բացակայության կամ վերջիններիս կողմից համապատասխան միջնորդություն չներկայացնելու դեպքում վարույթն իրականացնող մարմինը տուժող է ճանաչում մահացածի ազգականներից որևէ մեկին՝ վերջինիս համաձայնությամբ:

5. Սույն հոդվածով նախատեսված կարգով տուժող ճանաչված անձն ունի տուժողի բոլոր իրավունքները՝ բացառությամբ սույն օրենսգրքի 50-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 17-րդ և 21-րդ կետերով նախատեսված իրավունքների, ինչպես նաև տուժողի բոլոր պարտականությունները՝ բացառությամբ սույն օրենսգրքի 50-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 3-րդ կետով նախատեսված պարտականության:

Հոդված 52. Տուժողը՝ որպես մասնավոր մեղադրող

1. Մասնավոր մեղադրանքի կարգով իրականացվող վարույթում անձը ճանաչվում է տուժող, եթե նրա ներկայացրած քրեական հայցի հիման վրա բավարար հիմքեր կան ենթադրելու, որ սույն օրենսգրքի 446-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված արարքներով նրան վնաս է պատճառվել կամ կարող էր պատճառվել՝ ենթադրյալ հանցագործությունն ավարտին հասցնելու դեպքում:

2. Մասնավոր մեղադրանքի վարույթում անձը տուժող է ճանաչվում քրեական վարույթ սկսելու մասին դատարանի որոշմամբ:

3. Մասնավոր մեղադրող հանդիսացող տուժողն ունի նաև սույն օրենսգրքի 54-րդ գլխով նախատեսված լրացուցիչ իրավունքներ և պարտականություններ:

Հոդված 53. Տուժողի օրինական ներկայացուցիչը

1. Անձն իրավունք ունի ճանաչվելու իր անչափահաս կամ անգործունակ՝ տուժող ճանաչված երեխայի, որդեգրվածի, խնամարկյալի կամ հոգաբարձյալի օրինական ներկայացուցիչ: Առանց խնամքի մնացած անչափահաս տուժողի իրավաչափ շահերը ներկայացնելու համար որպես օրինական ներկայացուցիչ է ներգրավվում խնամակալության և հոգաբարձության իրավասու մարմնի աշխատակիցը: Տուժող ճանաչված իրավաբանական անձի ղեկավարն իրավունք ունի ճանաչվելու տուժողի օրինական ներկայացուցիչ:

2. Անձը տուժողի օրինական ներկայացուցիչ է ճանաչվում վարույթն իրականացնող մարմնի որոշմամբ:

3. Վարույթն իրականացնող մարմնի որոշմամբ թույլատրվում է վարույթին որպես տուժողի օրինական ներկայացուցիչ մասնակցելու նրա ծնողներից, որդեգրողներից, խնամակալներից կամ հոգաբարձուներից, որպես կանոն, միայն մեկին: Ընդ որում, որպես օրինական ներկայացուցիչ պետք է թույլատրվի մասնակցել

այն ծնողին, որդեգրողին, խնամակալին կամ հոգաբարձուին, ում թեկնածությունն իր համաձայնության առկայության դեպքում պաշտպանում են մյուսները:

4. Տուժողի օրինական ներկայացուցիչն ունի տուժողի բոլոր իրավունքները և պարտականությունները, բացառությամբ տուժողի անձից անբաժանելի իրավունքների և պարտականությունների:

5. Տուժողի օրինական ներկայացուցիչն իրավունք ունի նաև՝

1) իմանալ տուժողին վարույթն իրականացնող մարմին հրավիրելու մասին և ուղեկցել նրան.

2) մասնակցել տուժողի հարցաքննությանը, ինչպես նաև նրա մասնակցությամբ կատարվող այլ ապացուցողական գործողություններին:

6. Տուժողի օրինական ներկայացուցիչն իրավունք չունի կատարելու տուժողի շահերին հակասող որևէ գործողություն:

7. Տուժողի օրինական ներկայացուցիչն իր իրավունքներից օգտվում և իր վրա դրված պարտականությունները կատարում է անձամբ:

8. Տուժողի օրինական ներկայացուցիչը կարող է հարցաքննվել որպես վկա:

Հոդված 54. Տուժողի լիազոր ներկայացուցիչը

1. Անձը տուժողի լիազոր ներկայացուցիչ է ճանաչվում վարույթն իրականացնող մարմնի որոշմամբ:

2. Տուժողը կարող է ունենալ մի քանի լիազոր ներկայացուցիչ: Վարույթն իրականացնող մարմինը իրավասու է սահմանափակել վարութային գործողությանը կամ դատական նիստին միաժամանակ մասնակցող լիազոր ներկայացուցիչների թիվը, եթե դա չի վտանգի արդարադատության շահը:

3. Ընդհանուր լիազորությամբ տուժողի ներկայացուցիչն ունի տուժողի բոլոր իրավունքները և պարտականությունները, բացառությամբ տուժողի անձից անբաժանելի իրավունքների և պարտականությունների: Նա իրավունք ունի մասնակցել այն բոլոր վարութային գործողություններին, որոնց մասնակցում է տուժողը:

4. Տուժողի լիազոր ներկայացուցիչն իրավունք չունի կատարելու տուժողի շահերին հակասող որևէ գործողություն: Տուժողի ներկայացուցիչը, առանց հատուկ լիազորության, իրավունք չունի նաև տուժողի անունից՝

1) հետ վերցնել տուժողի նկատմամբ քրեական օրենսգրքով նախատեսված արարք կատարելու վերաբերյալ քրեական հայցը.

2) հաշտվել մեղադրյալի հետ.

3) հրաժարվել ներկայացված գույքային հայցից կամ փոփոխել դրա չափը.

4) հետ վերցնել ի շահ տուժողի ներկայացված բողոքը:

5. Տուժողի լիազոր ներկայացուցիչն իր իրավունքներից օգտվում և իր վրա դրված պարտականությունները կատարում է անձամբ:

Հոդված 55. Գույքային պատասխանողի իրավունքները և պարտականությունները

1. Գույքային պատասխանող ճանաչելու մասին որոշումն ընդունում է դատարանը:

2. Գույքային պատասխանողը սույն օրենսգրքով սահմանված կարգով իրավունք ունի՝

1) ծանոթանալ մեղադրյալին ներկայացված մեղադրանքին.

2) ծանոթանալ իր դեմ ներկայացված գույքային հայցին և այն հիմնավորող նյութերին.

3) ներկայացնել պատասխան իր դեմ ներկայացված գույքային հայցի վերաբերյալ.

4) վարույթի նյութերին կցելու և հետագոտելու համար ներկայացնել ապացույցներ.

5) հարուցել միջնորդություններ.

6) հայտնել բացարկներ.

7) ունենալ լիազոր ներկայացուցիչ և դադարեցնել նրա լիազորությունները.

8) դատարանում ծանոթանալ վարույթի բոլոր նյութերին, դրանցից ստանալ պատճեններ կամ գործից դուրս գրել ցանկացած տեղեկություն.

9) անվճար ստանալ իր դեմ ներկայացրած գույքային հայցի և դրան կից նյութերի պատճենները.

10) իր խնդրանքով ստանալ մեղադրական եզրակացության, մեղադրական ակտի կամ եզրափակիչ ակտի պատճենը, ինչպես նաև անվճար ստանալ եզրափակիչ դատական ակտի պատճենը.

11) ներկա լինել առաջին ատյանի, վերաքննիչ և վճռաբեկ դատարանների դատական նիստերին, մասնակցել ապացույցների հետազոտմանը, հանդես գալ եզրափակիչ ելույթով.

12) դատական նիստում գույքային հայցի մասով կարծիք հայտնել վարույթի այլ մասնակիցների միջնորդությունների և հայտարարությունների վերաբերյալ.

13) գույքային հայցի մասով առարկել վարույթի այլ մասնակիցների կամ դատական նիստը նախագահողի գործողությունների դեմ, պահանջել դատական նիստի արձանագրության մեջ գրառումներ կատարել իր մատնանշած հանգամանքների մասին.

14) ծանոթանալ դատական նիստի արձանագրությանը և ներկայացնել դրանում արված գրառումների ճշտության և լրիվության կապակցությամբ դիտողություններ.

15) իր դեմ ներկայացված հայցին առնչվող մասով սույն օրենսգրքով սահմանված կարգով բողոքարկել դատական ակտը.

16) հետ վերցնել իր կամ իր ներկայացուցչի ներկայացրած վերանայման բողոքը.

17) տեղեկացվել վարույթի այլ մասնակցի կողմից բերված և իր շահերին առնչվող վերանայման բողոքի մասին, դրա վերաբերյալ ներկայացնել պատասխան.

18) մինչև եզրափակիչ դատական ակտ կայացնելու համար դատարանի՝ առանձին սենյակ հեռանալն ընդունել հայցը.

19) ի ապահովումն իր դեմ ներկայացված հայցի՝ դատարանի դեպոզիտ վճարել դրամական միջոցներ՝ որպես իր գույքի վրա դրված արգելանքի այլընտրանք.

20) իրականացնել սույն օրենսգրքով իրեն վերապահված այլ իրավունքներ:

3. Գույքային պատասխանողը պարտավոր է՝

1) ներկայանալ դատարանի հրավերով.

2) դատարանի պահանջով ներկայացնել իր մոտ եղած առարկաները, փաստաթղթերը կամ այլ նյութերը.

3) ենթարկվել դատական նիստը նախագահողի կարգադրություններին և դատական նիստի կարգին:

4. Գույքային պատասխանողն իրեն վերապահված իրավունքներից օգտվում և իր վրա դրված պարտականությունները կատարում է անձամբ կամ ներկայացուցչի

միջոցով, եթե դա համապատասխանում է այդ իրավունքների և պարտականությունների բնույթին:

5. Գույքային պատասխանող ճանաչված իրավաբանական անձի իրավունքները և պարտականություններն իրականացնում է դրա օրինական ներկայացուցիչը:

Հոդված 56. Գույքային պատասխանողի ներկայացուցիչը

1. Անձը գույքային պատասխանողի օրինական ներկայացուցիչ կամ լիազոր ներկայացուցիչ է ճանաչվում դատարանի որոշմամբ:

2. Գույքային պատասխանող իրավաբանական անձի ղեկավարն իրավունք ունի ճանաչվելու գույքային պատասխանողի օրինական ներկայացուցիչ:

3. Գույքային պատասխանողը կարող է ունենալ մի քանի լիազոր ներկայացուցիչ: Դատարանը կարող է սահմանափակել դատական նիստին միաժամանակ մասնակցող լիազոր ներկայացուցիչների թիվը, եթե դա չի վտանգի արդարադատության շահը:

4. Ընդհանուր լիազորությամբ գույքային պատասխանողի ներկայացուցիչն ունի գույքային պատասխանողի բոլոր իրավունքները և պարտականությունները, բացառությամբ գույքային պատասխանողի անձից անբաժանելի իրավունքների և պարտականությունների:

5. Գույքային պատասխանողի լիազոր ներկայացուցիչն իրավունք չունի կատարելու գույքային պատասխանողի շահերին հակասող որևէ գործողություն: Գույքային պատասխանողի լիազոր ներկայացուցիչը, առանց հատուկ լիազորության, իրավունք չունի նաև գույքային պատասխանողի անունից՝

- 1) լրիվ կամ մասնակի ընդունել գույքային հայցը.
- 2) հաշտություն կնքել տուժողի կամ նրա ներկայացուցչի հետ.
- 3) հետ վերցնել ի շահ գույքային պատասխանողի ներկայացված բողոքը:

6. Գույքային պատասխանողի օրինական ներկայացուցիչը և լիազոր ներկայացուցիչն իր իրավունքներից օգտվում և իր վրա դրված պարտականությունները կատարում է անձամբ:

7. Գույքային պատասխանողի օրինական ներկայացուցիչը կարող է հարցաքննվել որպես վկա:

Հոդված 57. Վկան

1. Վկան ցուցմունք տալու նպատակով կողմի կամ վարույթն իրականացնող մարմնի նախաձեռնությամբ կանչված այն անձն է, ում կարող է հայտնի լինել վարույթով պարզաբանման ենթակա որևէ հանգամանք:

2. Անձը որպես վկա կարող է հարցաքննվել սույն օրենսգրքի 58-րդ հոդվածով նախատեսված իր իրավունքների և պարտականությունների, ինչպես նաև սուտ ցուցմունք տալու համար օրենքով սահմանված պատասխանատվության մասին գրավոր տեղեկացվելուց հետո:

3. Որպես վկա չի կարող հարցաքննվել կամ առարկաներ, փաստաթղթեր կամ այլ նյութեր ներկայացնել՝

1) փաստաբանը՝ պարզելու համար տեղեկություններ, որոնք նրան կարող են հայտնի լինել՝ կապված իրավաբանական օգնության դիմելու կամ նման օգնություն ցույց տալու հետ.

2) անձը, ում տվյալ վարույթին վերաբերող տեղեկությունները հայտնի են դարձել որպես պաշտպան, տուժողի, գույքային պատասխանողի լիազոր ներկայացուցիչ, վկայի փաստաբան մասնակցելու կապակցությամբ.

3) ձեռնադրված հոգևորական-խոստովանահայրը՝ խոստովանանքից իրեն հայտնի դարձած հանգամանքների մասին.

4) մարդու իրավունքների պաշտպանը՝ իր պարտականությունները կատարելու կապակցությամբ իրեն հայտնի դարձած հանգամանքների մասին.

5) դատավորը, նախկին դատավորը, դատական նիստի քարտուղարը և դատախազը՝ կապված այն վարույթի հետ, որում նրանք իրականացրել են իրենց դատավարական լիազորությունները, բացառությամբ տվյալ վարույթի ընթացքում թույլ տրված սխալների և չարաշահումների քննության, հիմնարար խախտման կամ նոր հանգամանքներով տվյալ վարույթի նորոգման կամ վարույթի կորցված նյութերի կամ կորցված քրեական գործի վերականգնման դեպքերի:

6) քննիչը՝ կապված այն վարույթի հետ, որում նա իրականացրել է իր դատավարական լիազորությունները, բացառությամբ սույն օրենսգրքի 337-րդ հոդվածի 4-րդ մասով նախատեսված դեպքի, ինչպես նաև տվյալ վարույթի ընթացքում թույլ տրված սխալների և չարաշահումների քննության, հիմնարար խախտման կամ նոր հանգամանքներով տվյալ վարույթի նորոգման կամ վարույթի կորցված նյութերի կամ կորցված քրեական գործի վերականգնման դեպքերի:

Հոդված 58. Վկայի իրավունքները և պարտականությունները

1. Վկան իրավունք ունի՝

1) իմանալ, թե որ վարույթով է հրավիրվում.

2) վարույթն իրականացնող մարմին ներկայանալ փաստաբանի հետ.

3) չհայտնել այնպիսի տեղեկություններ կամ չտրամադրել այնպիսի նյութեր, որոնք հետագայում կարող են օգտագործվել կամ մեկնաբանվել ի վնաս իրեն, իր ամուսնու կամ մերձավոր ազգականի.

4) ցուցմունքներ տալիս վարույթն իրականացնող մարմնի թույլտվությամբ օգտվել փաստաթղթերից և իր գրավոր նշումներից.

5) ցուցմունքներ տալիս կազմել պլաններ, սխեմաներ և գծանկարներ.

6) մինչդասական վարույթի ընթացքում անձամբ գրավոր շարադրել իր ցուցմունքները.

7) առարկել վարույթի հանրային մասնակիցների գործողությունների դեմ.

8) ծանոթանալ իր մասնակցությամբ կատարված ապացուցողական և այլ վարութային գործողության արձանագրությանը, ինչպես նաև համապատասխան մասով՝ դատական նիստի արձանագրությանը և իր ցուցմունքների գրառումների լրիվության և ճշտության հետ կապված ներկայացնել դիտողություններ, պահանջել համապատասխան արձանագրության մեջ կատարել իր մատնանշած հանգամանքների մասին գրառումներ.

9) ստանալ վարույթի ընթացքում կրած ծախսերի հատուցում.

10) հետ ստանալ վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից իրենից վերցված առարկաները, փաստաթղթերը և այլ նյութերը.

11) իր, ինչպես նաև իր ընտանիքի անդամի կամ այլ մերձավոր անձի կյանքին, առողջությանը և իրավաչափ շահերին սպառնացող վտանգի դեպքում վարույթն իրականացնող մարմնից հայցել հատուկ պաշտպանություն.

12) իրականացնել սույն օրենսգրքով իրեն վերապահված այլ իրավունքներ:

2. Վկան պարտավոր է՝

1) ներկայանալ վարույթն իրականացնող մարմնի հրավերով՝ ծանուցագրում նշված օրը և ժամին.

2) տալ ցուցմունք.

3) վարույթն իրականացնող մարմնի պահանջով փորձաքննության համար հանձնել սույն օրենսգրքով նախատեսված նմուշներ, ենթարկվել քննման և փորձաքննության, եթե դա անհրաժեշտ է իր տված ցուցմունքը ստուգելու համար.

4) վարույթն իրականացնող մարմնի պահանջով ենթարկվել արտահիվանդանոցային փորձաքննության՝ ստուգելու համար վարույթով պարզաբանման ենթակա հանգամանքները ճիշտ ընկալելու, հիշելու և վերարտադրելու նրա ունակությունը, եթե հիմքեր կան կասկածի տակ դնելու նրա այդպիսի ունակությունը.

5) այլ վայր մեկնելիս վարույթն իրականացնող մարմնին նախապես տեղեկացնել իր գտնվելու նոր վայրի և իր հետ հաղորդակցվելու միջոցների մասին.

6) առանց նախագահողի թույլտվության չլքել դատական նիստի դահլիճը կամ դատարանի շենքը.

7) ենթարկվել վարույթն իրականացնող մարմնի կարգադրություններին և դատական նիստի կարգին:

Հոդված 59. Փորձագետը

1. Փորձագետը վարույթի առարկայով չշահագրգռված այն անձն է, ով վարույթն իրականացնող մարմնի կամ վարույթի մասնավոր մասնակցի կողմից ներգրավվելով, հատուկ գիտելիքների կամ հմտությունների օգտագործմամբ, օժանդակում է վարույթին՝

1) հետազոտություն իրականացնելով և դրա հիման վրա գրավոր եզրակացություն տալով.

2) հետազոտությունն իրականացնելով կամ առանց դրա գրավոր կարծիք տալով.

3) ապացուցողական կամ այլ վարութային գործողության կատարմանն աջակցելու միջոցով:

2. Սույն հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետով նախատեսված օժանդակության համար փորձագետը ներգրավվում է միայն վարույթի մասնավոր մասնակցի կողմից, իսկ սույն հոդվածի 1-ին մասի 1-ին և 3-րդ կետերով նախատեսված օժանդակության համար՝ միայն վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից:

3. Փորձագետը պետք է տիրապետի գիտության, տեխնիկայի, արվեստի, արհեստի կամ այլ բնագավառի բավարար հատուկ գիտելիքների:

4. Քրեական վարույթին Հայաստանի Հանրապետության իրավունքի կամ միջազգային իրավունքի հարցերով փորձագետ չի ներգրավվում:

Հոդված 60. Փորձագետի իրավունքները և պարտականությունները

1. Փորձագետն իրավունք ունի՝

1) եզրակացություն տալու համար վարույթն իրականացնող մարմնից պահանջել անհրաժեշտ օբյեկտներ, նմուշներ և այլ նյութեր.

2) եզրակացություն կամ կարծիք տալու համար վարույթն իրականացնող մարմնի թույլտվությամբ ծանոթանալ վարույթի վերաբերելի նյութերին և դրանցից դուրս գրել անհրաժեշտ տեղեկություններ, իր պարտականությունները պատշաճ կատարելու համար հարցեր տալ մեղադրյալին, տուժողին, վկային.

3) մասնակցել վարութային գործողություններին, որքանով դրանք վերաբերում են փորձաքննության առարկային և անհրաժեշտ են եզրակացություն տալու համար.

4) դատարանի և վարութի մասնակիցների ուշադրությունը հրավիրել այն հանգամանքների վրա, որոնք կապված են փորձաքննության առարկայի և փորձագետին առաջադրվող հարցերի ձևակերպման հետ.

5) ծանոթանալ իր մասնակցությամբ կատարված ապացուցողական կամ այլ վարութային գործողության արձանագրությանը, ինչպես նաև համապատասխան մասով՝ դատական նիստի արձանագրությանը և իր հաղորդած տեղեկությունների կամ գործողությունների գրառումների լրիվության և ճշտության հետ կապված ներկայացնել դիտողություններ.

6) վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից ներգրավված լինելու դեպքում ստանալ վարույթի ընթացքում կրած ծախսերի հատուցում.

7) ապացուցողական և այլ վարութային գործողությունների կատարմանն աջակցելիս համապատասխան գործողությունը կատարող անձի թույլտվությամբ ծանոթանալ վարույթի նյութերին և հարցեր տալ ներկաներին.

8) ապացուցողական և այլ վարութային գործողությունների կատարմանն աջակցելիս ներկաների ուշադրությունը հրավիրել այն հանգամանքների վրա, որոնք մտնում են իր մասնագիտական իրավասության մեջ.

9) ապացուցողական և այլ վարութային գործողությունների կատարմանն աջակցելիս առարկաներ և փաստաթղթեր հայտնաբերելու, ամրապնդելու և վերցնելու, տեխնիկական միջոցներ կիրառելու վերաբերյալ հարցերով անել հայտարարություններ.

10) իրականացնել սույն օրենսգրքով իրեն վերապահված այլ իրավունքներ:

2. Փորձագետը պարտավոր է՝

1) վարույթն իրականացնող մարմնին և իրեն հրավիրած անձին ներկայացնել իր մասնագիտական ձեռնահասությունը հաստատող փաստաթղթերը.

2) իրեն առաջադրված հարցերով տալ հիմնավոր և անաչառ եզրակացություն կամ կարծիք, տալ ցուցմունք.

3) ձեռնպահ մնալ առաջադրված հարցերին պատասխանելուց, եթե դրանք դուրս են իր հատուկ գիտելիքների կամ հմտությունների շրջանակից, կամ ներկայացված նյութերը բավարար չեն այդ հարցերին պատասխանելու համար.

4) եզրակացություն կամ կարծիք տալ ոչ միայն առաջադրված հարցերով, այլև իր իրավասության շրջանակի մեջ մտնող և հետազոտության կատարման ընթացքում ի հայտ եկած հանգամանքներով.

5) իրեն ներգրաված մարմնի կամ անձի պահանջով ներկայացնել հետազոտության կատարման ծախսերի նախահաշիվ և կատարած ծախսերի մասին հաշվետվություն.

6) ներկայանալ վարույթն իրականացնող մարմնի հրավերով.

7) վարույթն իրականացնող մարմնի, ինչպես նաև կողմերի պահանջով դատական նիստի ժամանակ տեղեկություններ հայտնել իր մասնագիտական

ձեռնահասության և վարույթին ներգրավված անձանց հետ հարաբերությունների մասին.

8) ապացուցողական կամ այլ վարույթային գործողությանը մասնակցելիս չլքել նշված գործողության կատարման վայրն առանց այն կատարող անձի թույլտվության, իսկ դատական նիստի դահլիճը՝ առանց նախագահողի թույլտվության.

9) ենթարկվել վարույթն իրականացնող մարմնի կարգադրություններին և դատական նիստի կարգին:

Հոդված 61. Թարգմանիչը, նրա իրավունքները և պարտականությունները

1. Թարգմանիչը վարույթի առարկայով չշահագրգռված այն անձն է, ում վարույթն իրականացնող մարմինը հրավիրում է թարգմանություն կատարելու համար: Թարգմանիչ է նաև համրի նշանները հասկացող և խուլի հետ նշաններով բացատրվելու ունակ անձը:

2. Թարգմանիչը պետք է պատշաճ տիրապետի վարույթի լեզվին և այն լեզվին, որից կատարվում է թարգմանությունը:

3. Վարույթի այլ մասնակիցներն իրավունք չունեն թարգմանիչ լինելու:

4. Թարգմանիչն իրավունք ունի՝

1) թարգմանությունը ճշգրտելու համար հարցեր տալ թարգմանության ընթացքում ներկա գտնվող անձանց.

2) ծանոթանալ իր մասնակցությամբ կատարված քննչական կամ այլ դատավարական գործողության արձանագրությանը, ինչպես նաև համապատասխան մասով՝ դատական նիստի արձանագրությանը և թարգմանության գրառումների լրիվության և ճշտության հետ կապված կատարել դիտողություններ.

3) ստանալ վարույթի ընթացքում կրած ծախսերի հատուցում.

4) իրականացնել սույն օրենսգրքով իրեն վերապահված այլ իրավունքներ:

5. Թարգմանիչը պարտավոր է՝

1) թարգմանություն կատարելու համար ներկայանալ վարույթն իրականացնող մարմնի հրավերով.

2) վարույթն իրականացնող մարմնին ներկայացնել իր որակավորումը հաստատող փաստաթղթերը.

3) դատարանի, ինչպես նաև կողմերի պահանջով դատական նիստի ընթացքում տեղեկություններ հայտնել իր մասնագիտական փորձի և վարույթին ներգրավված անձանց հետ հարաբերությունների մասին.

4) թարգմանությունն ապահովելու համար անհրաժեշտ ամբողջ ժամանակահատվածում գտնվել ապացուցողական կամ այլ վարութային գործողության կատարման վայրում, դատական նիստի դահլիճում և չլքել նշված գործողության կատարման վայրն առանց այն կատարող անձի թույլտվության, իսկ դատական նիստի դահլիճը՝ առանց նախագահողի թույլտվության.

5) թարգմանել լրիվ, ճիշտ և ժամանակին.

6) ստորագրությամբ հաստատել իր մասնակցությամբ կատարված ապացուցողական կամ այլ վարութային գործողության արձանագրությունում թարգմանության գրառումների լրիվությունը և ճշտությունը, ինչպես նաև վարույթի հանրային և մասնավոր մասնակիցներին հանձնվող փաստաթղթերում թարգմանության ճշտությունը.

7) ենթարկվել վարույթն իրականացնող մարմնի կարգադրություններին, եթե դրանք չեն վերաբերում թարգմանության բովանդակությանը, ինչպես նաև

8) ենթարկվել դատական նիստի կարգին:

Հոդված 62. Ընթերական, նրա իրավունքները և պարտականությունները

1. Ընթերական վարույթի առարկայով չշահագրգռված՝ Հայաստանի Հանրապետության չափահաս գործունակ քաղաքացին է, ով վարույթն իրականացնող մարմնի հրավերով կամավոր մասնակցում է ապացուցողական գործողության կատարմանը՝ դրա կատարման փաստը, բովանդակությունը, ընթացքը և արդյունքները հաստատելու համար: Ընթերական պետք է ունակ լինի լրիվ և ճշտորեն ընկալելու իր ներկայությամբ կատարվող գործողությունները:

2. Ընթերական իրավունք ունի՝

1) ամբողջությամբ դիտարկել համապատասխան ապացուցողական գործողության ընթացքը.

2) ծանոթանալ համապատասխան ապացուցողական գործողության արձանագրությանը.

3) ապացուցողական գործողության կատարման ընթացքում, ինչպես նաև արձանագրությանը ծանոթանալիս կատարել դիտողություններ, պահանջել համապատասխան արձանագրության մեջ կատարել իր մատնանշած հանգամանքների մասին գրառումներ.

4) ստանալ վարույթի ընթացքում կրած ծախսերի հատուցում.

5) իրականացնել սույն օրենսգրքով իրեն վերապահված այլ իրավունքներ:

3. Ընթերակայան պարտավոր է՝

1) վարույթն իրականացնող մարմնի և ապացուցողական գործողություն կատարող անձի պահանջով տեղեկություններ հայտնել համապատասխան վարույթին ներգրավված անձանց հետ իր հարաբերությունների մասին.

2) սկզբից մինչև վերջ մասնակցել համապատասխան ապացուցողական գործողության կատարմանը.

3) ենթարկվել ապացուցողական գործողություն կատարող անձի կարգադրություններին.

4) չլքել համապատասխան ապացուցողական գործողության կատարման վայրն առանց այն կատարող անձի թույլտվության.

5) չհրապարակել ապացուցողական գործողությանը մասնակցելու ընթացքում իրեն հայտնի դարձած տեղեկությունները.

6) ստորագրել համապատասխան ապացուցողական գործողության արձանագրությունը:

Հոդված 63. Դատական նիստի քարտուղարը, նրա իրավունքները և պարտականությունները

1. Դատական նիստի քարտուղարը վարույթի առարկայով չշահագրգռված դատական ծառայող է, որը վարում է դատական նիստի արձանագրությունը:

2. Դատական նիստի քարտուղարը իրավունք ունի՝

1) մինչև դատական նիստը բացելը ստուգել դատական նիստի մասնակիցների ինքնությունը.

2) արձանագրման ենթակա հանգամանքների լրիվությունը և ճշգրտությունը ապահովելու համար հարցեր տալ դատական նիստի մասնակիցներին.

2. Դատական նիստի քարտուղարը պարտավոր է՝

1) մինչև դատական նիստը բացելը պարզել դատական նիստին հրավիրված անձանց ներկայությունը.

2) դատարանի կամ կողմի պահանջով տեղեկություններ հայտնել համապատասխան վարույթին ներգրավված անձանց հետ իր հարաբերությունների մասին.

3) արձանագրության մեջ լրիվ և ճիշտ շարադրել դատարանի գործողությունները և որոշումները, դատական նիստի ընթացքում հարուցված միջնորդությունները, հայտնված բացարկները, արված հայտարարությունները և առարկությունները, տրված ցուցմունքները և բացատրությունները, ինչպես նաև դատական նիստի արձանագրության մեջ արտացոլման ենթակա այլ հանգամանքներ.

4) սույն օրենսգրքով նախատեսված ժամկետում պատրաստել դատական նիստի արձանագրությունը.

5) ենթարկվել նախագահողի կարգադրություններին և դատական նիստի կարգին:

3. Դատական նիստի քարտուղարը պատասխանատվություն է կրում դատական նիստի արձանագրության լրիվության և ճշտության համար: Արձանագրությունը կազմելիս դատական նիստի քարտուղարը կաշկանդված չէ որևէ անձի ցուցումներով՝ կապված արձանագրության մեջ ընդգրկվող գրառումների բովանդակության հետ:

ԳԼՈՒԽ 8. ՎԱՐՈՒՅԹԻՆ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ

ԲԱՅԱՌՈՂ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐ

Հոդված 64. Ինքնաբացարկը, բացարկը կամ վարույթին մասնակցելուց ազատելը

1. Ինքնաբացարկի, բացարկի կամ վարույթին մասնակցելուց ազատելու համար հիմք են հանդիսանում քրեական վարույթին համապատասխան անձանց մասնակցությունը բացառող սույն գլխով նախատեսված հանգամանքները:

2. Վարույթին ներգրավված անձինք, ովքեր տեղեկություններ ունեն քրեական վարույթին իրենց մասնակցությունը բացառող հանգամանքների վերաբերյալ, պարտավոր են դրանց մասին հայտնել վարույթի շահագրգիռ մասնակիցներին և վարույթն իրականացնող մարմնին, իսկ այն դեպքում, երբ համոզմունք ունեն իրենց մասնակցությամբ վարույթի բնականոն ընթացքի անհնարինության վերաբերյալ՝ հայտնել ինքնաբացարկ կամ ներկայացնել վարույթին մասնակցելուց իրենց ազատելու մասին միջնորդություն:

3. Վարույթի մասնավոր մասնակիցը իրավունք ունի ցանկացած պահի բացարկ հայտնել վարույթի հանրային մասնակցին: Դատավորին բացարկ կարող է հայտնվել մինչև հիմնական դատալսումները սկսելը, բացառությամբ այն դեպքի, երբ բացարկ հայտնողը կապացուցի, որ բացարկի հիմքն իրեն հայտնի է դարձել հիմնական դատալսումները սկսվելուց հետո և մինչ այդ չէր կարող հայտնի լինել:

4. Բացարկը, ինքնաբացարկը կամ վարույթին մասնակցելուց ազատելու միջնորդությունը պետք է լինի փաստարկված: Նույն անձին նույն փաստարկմամբ բացարկ կարող է հայտնվել միայն մեկ անգամ:

Հոդված 65. Ինքնաբացարկի, բացարկի կամ վարույթին մասնակցելուց ազատելու հարցի լուծումը

1. Ինքնաբացարկը, բացարկը կամ վարույթին մասնակցելուց ազատելու միջնորդությունն իր իրավասության սահմաններում լուծում է վարույթն իրականացնող մարմինը: Համապատասխան անձը վարույթին մասնակցելուց կարող է ազատվել նաև վարույթն իրականացնող մարմնի նախաձեռնությամբ:

2. Ինքնաբացարկի, բացարկի կամ վարույթին մասնակցելուց ազատելու վերաբերյալ կայացվում է որոշում, որի պատճենն ուղարկվում է տվյալ վարույթի մասնակիցներին:

3. Ինքնաբացարկ հայտնած դատավորը պարտավոր է կողմերին բացահայտել ինքնաբացարկի հիմքերը, ինչը ենթակա է բառացի արձանագրման: Եթե ինքնաբացարկ հայտնած դատավորը գտնում է, որ կարող է տվյալ վարույթի ընթացքում լինել անկողմնակալ, ապա իրավասու է դիմել կողմերին՝ առաջարկելով իր բացակայությամբ քննարկել ինքնաբացարկի անտեսման հարցը: Եթե կողմերը դատավորի բացակայությամբ համաձայնում են անտեսել դատավորի

ինքնաբացարկը, ապա այդ որոշումն արձանագրելուց հետո դատավորը շարունակում է դատական վարույթը:

4. Դատավորին հայտնված բացարկը լուծում է տվյալ դատավորը: Եթե բացարկ է ներկայացվել կոլեգիալ կազմով վարույթ իրականացնող մեկից ավելի դատավորների կամ դատարանի ամբողջ կազմին, ապա յուրաքանչյուր դատավոր լուծում է իր բացարկի հարցը:

5. Մինչդատական վարույթում դատախազին հայտնված բացարկը լուծում է վերադաս դատախազը, իսկ դատական վարույթում՝ համապատասխան դատարանը:

6. Քննիչին, քննչական մարմնի ղեկավարին, հետաքննիչին կամ հետաքննության մարմնի պետին հայտնված բացարկը լուծում է հսկող դատախազը:

7. Պաշտպանին, տուժողի կամ գույքային պատասխանողի լիազոր ներկայացուցչին, վկայի փաստաբանին, մեղադրյալի, տուժողի, գույքային պատասխանողի կամ վկայի օրինական ներկայացուցչին վարույթին մասնակցելուց ազատելու հարցը լուծում է վարույթն իրականացնող մարմինը:

8. Փորձագետին կամ թարգմանչին հայտնված բացարկը լուծում է վարույթն իրականացնող մարմինը:

9. Ընթերակային հայտնված բացարկը լուծում է ապացուցողական գործողություն կատարող անձը, իսկ դատական նիստի քարտուղարին հայտնված բացարկը՝ դատարանը:

10. Մեկից ավելի անձանց միաժամանակ հայտնված բացարկների դեպքում, առաջնահերթության կարգով լուծվում է այն անձին հայտնված բացարկը, ով իրավասու է լուծել մյուսների բացարկի հարցը:

11. Այն դեպքում, երբ վարույթին մեկից ավելի անձանց միաժամանակյա մասնակցությունը բացառվում է ազգակցական կամ անձնական կախվածության այլ հարաբերությունների պատճառով, վարույթին մասնակցելուց ազատվում է այն անձը, ով մյուսներից ուշ է ձեռք բերել վարույթին ներգրավված անձի կարգավիճակ՝ բացառությամբ օրինական ներկայացուցչի:

Հոդված 66. Վարույթին դատավորի մասնակցությունը բացառող հանգամանքները

1. Դատավորը չի կարող մասնակցել վարույթին, եթե՝

1) կանխակալ վերաբերմունք ունի վարույթին ներգրավված որևէ անձի նկատմամբ.

2) որպես մասնավոր անձ, ականատես է եղել այն փաստերին, որոնք քննվում են վարույթի ընթացքում.

3) նա կամ նրա ամուսինը կամ նրանց հետ ազգակցական՝ մինչև 3-րդ աստիճանի կապի մեջ գտնվող անձը հանդիսացել, հանդիսանում կամ ողջամտորեն կարող է հանդիսանալ (հիմքեր ունի կարծելու, որ նա կհանդիսանա) վարույթին ներգրավված անձ.

4) անձամբ նա կամ նրա ամուսինը կամ նրանց հետ ազգակցական՝ մինչև 3-րդ աստիճանի կապի մեջ գտնվող անձինք տնտեսական շահ ունեն՝ կապված վարույթի էության կամ կողմերից մեկի հետ.

5) առկա են այլ հանգամանքներ, որոնք կարող են ողջամիտ կասկած հարուցել տվյալ վարույթի հետ կապված նրա անկողմնակալության մեջ:

2. Մինչդատական վարույթում, առաջին ատյանի կամ վերաքննիչ դատարաններում վարույթին մասնակցած դատավորը չի կարող մասնակցել տվյալ վարույթին հետագայում: Դատավորի կողմից նախնական դատալսումների անցկացումը տվյալ վարույթին նրա հետագա մասնակցությունը բացառող հանգամանք չէ: Վճռաբեկ դատարանի դատավորի մասնակցությունը վարույթին չի բացառում վճռաբեկ դատարանում նույն վարույթին նրա հետագա մասնակցությունը:

3. Դատավորը պարտավոր չէ հայտնել ինքնաբացարկ կամ ընդունել բացարկը, եթե դատական ակտ կայացնելու համար չի կարող ստեղծվել արդարադատության մեկ այլ մարմին:

Հոդված 67. Վարույթին հանրային մասնակիցների մասնակցությունը բացառող հանգամանքները

1. Վարույթի հանրային մասնակիցը չի կարող մասնակցել քրեական վարույթին, եթե՝

1) առկա է սույն օրենսգրքի 66-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված որևէ հանգամանք.

2) համապատասխան վարույթն իրականացնող դատավորի հետ գտնվում է ազգակցական կամ անձնական կախվածության այլ հարաբերությունների մեջ:

2. Դատախազի մասնակցությունը մինչդատական վարույթին, ինչպես նաև դատարանում նրա կողմից մեղադրանքը պաշտպանելը համապատասխան վարույթին որպես դատախազ նրա հետագա մասնակցությունը բացառող հանգամանք չէ:

3. Համապատասխան վարույթին նախկինում որպես քննիչ, քննչական մարմնի ղեկավար, հետաքննիչ կամ հետաքննության մարմնի պետ մասնակցելը տվյալ վարույթին որպես հանրային մասնակից նրանց հետագա մասնակցությունը բացառող հանգամանք չէ:

Հոդված 68. Վարույթին փաստաբանի մասնակցությունը բացառող հանգամանքները

1. Պաշտպանը, տուժողի կամ գույքային պատասխանողի լիազոր ներկայացուցիչը չի կարող մասնակցել վարույթին, եթե՝

1) տվյալ վարույթին մասնակցել է որպես դատավոր, հանրային մասնակից, մասնավոր մասնակից կամ վարույթին օժանդակող անձ, բացառությամբ վկայի փաստաբան հանդես գալու դեպքերի.

2) գտնվում է ազգակցական կամ անձնական կախվածության այլ հարաբերությունների մեջ այն պաշտոնատար անձի հետ, ով մասնակցել կամ պաշտպանի կամ լիազոր ներկայացուցչի ներգրավման պահին մասնակցում է վարույթին.

3) տվյալ վարույթի հետ կապված իրավաբանական օգնություն է ցույց տալիս կամ ցույց տվել այն անձին, ում շահերը հակասում են վստահորդի շահերին, ինչպես նաև այդ անձի հետ գտնվում է ազգակցական կամ անձնական կախվածության այլ հարաբերությունների մեջ.

4) օրենքով կամ դատական ակտով չի կարող լինել փաստաբան:

2. Մեղադրյալի պաշտպանը չի կարող նույն վարույթի ընթացքում ներկայացնել այլ անձանց, բացառությամբ սույն օրենսգրքով նախատեսված դեպքերի:

3. Սույն հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված սահմանափակումները կիրառվում են նաև վկայի փաստաբանի վրա, բացառությամբ մեկից ավելի տուժողներ կամ վկաներ ներկայացնելու դեպքերի:

**Հոդված 69. Վարույթին օրինական ներկայացուցչի մասնակցությունը
բացառող հանգամանքները**

Անչափահաս կամ անգործունակ մեղադրյալի, տուժողի կամ վկայի օրինական ներկայացուցիչը, ինչպես նաև տուժող կամ գույքային պատասխանող իրավաբանական անձի օրինական ներկայացուցիչը չի կարող մասնակցել վարույթին, եթե՝

1) գտնվում է ազգակցական կամ անձնական կախվածության այլ հարաբերությունների մեջ այն դատավորի, վարույթի հանրային կամ մասնավոր մասնակցի հետ, ով մասնակցել կամ օրինական ներկայացուցչի ներգրավման պահին մասնակցում է վարույթին.

2) վարույթին մասնակցել է որպես դատավոր, հանրային մասնակից, մասնավոր մասնակից կամ վարույթին օժանդակող անձ, բացառությամբ վկա հանդես գալու դեպքերի.

3) իր վարքագծով ակնհայտորեն վնասում է ներկայացվողի շահերին.

4) օրենքով կամ դատական ակտով չի կարող լինել օրինական ներկայացուցիչ:

Հոդված 70. Ընթերակային բացարկելը

1. Ընթերական չի կարող մասնակցել վարույթին, եթե առկա է սույն օրենսգրքի 66-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հանգամանքներից որևէ մեկը, ինչպես նաև, եթե նա օրենքով իրավունք չունի լինելու ընթերակա:

2. Ընթերական չի կարող մասնակցել վարույթին, եթե վարույթն իրականացնող մարմնի հետ գտնվում է անձնական կամ ծառայողական կախվածության հարաբերությունների մեջ:

3. Ընթերակայի նախկին մասնակցությունը ապացուցողական գործողությանը տվյալ վարույթով այլ ապացուցողական գործողությանը նրա մասնակցությունը բացառող հանգամանք է՝ բացառությամբ սույն օրենսգրքի 217-րդ հոդվածի 6-րդ մասով նախատեսված դեպքի:

Հոդված 71. Փորձագետին, թարգմանչին կամ դատական նիստի քարտուղարին բացարկելը

1. Փորձագետը, թարգմանիչը կամ դատական նիստի քարտուղարը չի կարող մասնակցել վարույթին, եթե՝

1) առկա է սույն օրենսգրքի 66-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված որևէ հանգամանք.

2) օրենքով կամ դատական ակտով չի կարող լինել փորձագետ, թարգմանիչ, դատական նիստի քարտուղար.

3) վարույթի հանրային կամ մասնավոր մասնակցի հետ գտնվում է ազգակցական կամ անձնական, ծառայողական կամ այլ կախվածության հարաբերությունների մեջ.

4) առկա են նրա ձեռնհասությունը կամ անաչառությունը կասկածի տակ դնող հանգամանքներ:

2. Որպես փորձագետ, թարգմանիչ կամ դատական նիստի քարտուղար՝ անձի նախկին մասնակցությունը նույն վարույթին որպես այդպիսին նրա հետագա մասնակցությունը ինքնին բացառող հանգամանք չէ:

Հոդված 72. Վարույթին մասնակցելուց ազատելը հարգելի պատճառի առկայության դեպքում

Փաստաբանը, օրինական ներկայացուցիչը, դատական նիստի քարտուղարը, ընթերական կամ թարգմանիչը, որոնց մասնակցությունը վարույթին չի բացառվում սույն օրենսգրքով նախատեսված որևէ հիմքով, կարող են իրենց միջնորդությամբ ազատվել վարույթին մասնակցելուց, եթե առկա է նրանց մասնակցությանը խոչընդոտող որևէ հարգելի պատճառ: